This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Digitized by Google

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186276389

JUBILEI.

Napisao

Dr. A. STARČEVIĆ.

139015

(Preštampano iz „Hrvatske.“)

ZAGREB 1888.
TISKARA SCHOLZ I KRALJ.

Digitized by Google

J5302

Digitized by Google

I.

Ovu godinu moći je zvati godinom jubileah, jer ih možda još nikada toliko nije svetkovano. — Kod starih Židovah biaše zakon deržavan da se svake 50 godine odpuštaju svi dugovi, da se sve nekretnine povratju pervim vlastnikom ili njihovim baštinikom, i da svi sužnji postaju slobodni. Tu godinu zvahu jubilarnom.

Razumi se da kerstjani nisu mogli tu uredbu uvesti u rimsko carstvo; nu oni uvedoše verstu jubilea, i to god. 1300. kroz papu Bonifacia VIII. Prie i za jubilea derže se posebna molenja, i papa daje obilnie oproštenje.

S početka, redovit jubilej, imadiaše bivati svako 100. godine; Klemens VI. odredi ga svake 50., Gergur XI. svake 33. Pavao II. svake 25. god. Ime jubilea dobio je stopervo god. 1473., odprie bo se ta svetkovina zvala „velikim oproštenjem.“ Jubilej se deržì takodjer kada novi papa postane, i papa ga može iznimno, u osobitih okolnostih razpisati.

Ove godine svetkova Leo XIII. svoju 50. godinu misničtva. On je dobio više poklonah i darovah nego ikoj papa. Dakle na vernike nemože se tužiti. Nu on se gorko tužio stoženikom koji su došli čestitati mu, na svoje stanje, na svoju nesigurnost jer nije neodvisan, t. j. jer neima svetovnu vlast.

Ovaj isti muž, bivši biškupom Perugie, god. 1861. kaza u svojemu pastoralnom pismu: „katolici nisu nikada kao dogmu smatrali svetovnu

Digitized by Google

vlast pape.“ To zna svatko; ali mnogo, pravo čudo biaše, u onih okolnostih tu istinu čuti od rimskoga biškupa.

Mi imamo od ovoga muža dve pastoralke, od god. 1877 i 1878., o cerkvi i o prosveti i prava je naslada čitati ih. Kad biškupu svetovna vlast pape biaše nuzgrednom stvarju: kako je to da biškup postav papom, za onom vlastju jadikuje? U obće, ono jadikovanje Leona XIII. slabo sklada sa njegovimi pervašnjimi spisi.

Mi ne verujemo da je Leo XIII. drugi nego biaše biškup i stožernik Pecci; ali ovaj je došao u drugi okoliš, u druge okolnosti, pa se nemože oteti njemu ni njima. —

Na njegvu tužbu mnogi se smeju i vesele ter kažu da mu je pravo, jer da se poradi svetovne vlasti, poradi bahatosti i nasilja papah, iztočna cerkva odcepila od zapadne; da iztočna cerkva nikada nije išla za tom vlastju koja nije za duhovnike: da je papa onu vlast rabio samo na zlo, itd.

Jer je to pitanje kroz vekove na dnevnu redu bez-da je rešeno, sudimo da i mi možemo o njemu naše mnienje kazati. Kada se govori o verah, u obće o strankah, najbolje je onaj čas nebiti njih ni jedne priverženikom, nego navadjati učine i okolnosti, pa iz njih vaditi zaključke, što je prosto i drugomu svakomu. Drugačie, iz ljubavi ili iz meržnje, iz strasti, čovek može ne samo posernuti, nego i krivicu učiniti.

Mi smo i ovde odlučili deržati se toga načela. — Nikada cerkve zapadna i iztočna nisu bile jedna cerkva, nego biahu dve polovice koje se slagaše samo u bitnih stvarih vere, a ovih biaše malo; u svemu drugom pako svaka idjaše svojim putem.

Na početku kerstjanstva u rimskom carstvu biahu dve prosvete: rimska i grčka biahu različne, u mnogih stvarih upravo protivne medju se. Nemalo sav novi zakon spisan je u gerčkom

Digitized by Google

jeziku; Iztok, gerčki svet premio je prie kerstjanstvo; do triumvirata Ambrozia, Augustina i Jorolima, zapadna cerkva neima velikih učiteljah: ova cerkva biaše učenicom iztočne. —

Narodi iztočne polovice Armenci, Sirci, Kaldejci, Kopti, imadoše jezike sposobne za knjigu pa su cerkveni spisi odmah prevedeni u te jezike. To bi bilo učinjeno, da bude moguće, i kod zapadnih narodah; ali herpa narodah Španjolske, Francezke, itd. neimadiaše ni jedan jezik prikladan za pisanje, a kamo za cerkvene stvari.

To se na pervi pogled čini malenkost, a sbilja je stvar neizmerne znamenitosti. Jer Gerk, Sirac, itd. samo ako je znao čitati svoj materinski jezik, ako je imao dobro ponašanje i revnost služiti veri, iz pastira mogao je postati vrednim duhovnikom.

A u zapadnoj cerkvi to nije bilo dosta, nego za postati duhovnikom morao si znati ne samo jezik latinski koj biaše na umoru i naskoro je umrao, nego i jezik puka kojemu si imao služiti.

Jer je latinski jezik i u iztočnom carstvu bio služben, ako se nevaramo, do cara Foke: zapadni duhovnik, znavši latinski, mogao je znati i zakone, i naredbe, itd. pa je i u tih stvarih mogao vernike podučiti i naputiti, a to nebiaše mala stvar.

Znanje uvek biaše, i ostaje moćju. — Rimsko duhovničtvo i za narodne vere uvek biaše u svojih poslih posve neodvisno od deržavne vlasti; gerčko uvek biaše pod njom. Rimsko je nastojalo onu neodvisnost uzderžati i u kerstjanstvu; gerčko, na koliko se nije deržalo rimskoga, ostade slepim orudjem.

To su glavni uzroci s kojih je duhovnik zapadne cerkve imao i morao imati veću čast, veći upliv: veću moć, nego njegov drug, iztočne cerkve. Sv. Ambrozij cara Teodozia, sv.

Digitized by Google

Zlatoust caricu Eudoxiu, mogahu svojim načinom pedepsavati samo kao kerstjanski biškupi, zadojeni duhom rimštine, a ne gerčtine. —

Lahko biaše jednoj i drugoj cerkvi obratjati narode carstva. Sloboda u stvarih vere biaše podpuna; ali nekoji su kerstjani znali zagrizti u politiku ili su vredjali veru i bogove Rimljanah. To biahu uzroci progonstvom, ili bar izdavalo ih za takove. Euzebij kaže da je on u svojoj povesti izpuštio sve što njegovoj cerkvi nebi na čast služilo. Tu se vidi da i kerstjani kad-što biahu krivi.

Svi narodi carstva biahu bar laznuti prosvete, biahu umerani i priučeni redu ikoliko. Ali eto selenja narodah. Carstro se razdieli, zapadno naskoro propade. Medju cari biaše nesloge koja barbarom dobro dojde. Iztočni cari često nemogoše često nehtedoše Rim braniti, pa kad bi se oni ili njihovi ljudi posvadili sa barbari evo ovih na Rim.

Oaj grad izrobiše barbari god. 409. 455. 472. Rim prestade biti glavnim gradom, kad-no god. 476. Odoaker sruši zapadno carstvo i nastani se u Raveni. Goti osvojiše Rim god 493., Belizar ih protera god. 536. i biaše u njemu obsednut kroz Vitiga leto i 9 mesecih. Totila osvoji i izrobi Rim god. 546. Kad on odišao. Belizar ga opet zauze; ali Totila se vrati god. 549. i god. 552. Narses mu ote Rim.

Ovaj grad dobi naslov vojvodine neznatne, staja pod vojvodom podložnim exarki Ravene, ostavljen globljenju i nasilju carskih namestnikah, i navalam Longobardah. — Koliko je taj grad terpio! Kroz ovo celo vreme pape su sami Rim branili novcem, savetom, i duhovnim oružjem, ter su stekli toliku ljubav, tolik upliv, osobito kad su odbili navale god. 570. 578. 593., da puk i senat Rima osvedočeni da od cara neimaju nikakve pomoći a imaju neprekidno

Digitized by Google

tlačenje, stresoše jaram carstva i podložiše se papi Gerguru II. god. 730.

Dakle eto pape-vladara. Kroz darove i kroz priklapanja samo im je zemljište povećano. Oni nastaviše Rim braniti proti Longobardom, proti Arabom, itd., i da njih, samih njih nebude, već davno se tomu gradu nebi ni trag znao. — Jedni kažu: neka bi se on sa Rimljani pogadjao i naganjao kako im volja; ali on je svoju vlast rabio i izvan Rima, u tudjih državah, i u poslih svetovnih koji na njega ni na veru nespapaju. Videti ćemo.

II.

Kroz selenje narodah barbari obterpaše Taliansku, Španjolsku, Francezku. itd. Stari stanovnici zemaljah, bivši prilično oplemenjeni i podali se koristnoj radnji, zaterveni su, ili su saterveni ter se moradoše prilagodjivati zapovedim svojih novih gospodarah.

Papa i cerkva moradoše i te gospodare umerati. Ali gospodari su čudne ćudi: oni su došli pod sabljom, i hoće da svatko sluša nje, a oni nikoga. Zna se kako je Got Teodorik merzio i prezirao školu, „jer iz deteta koje se priuči bojati se šibe, nikada nebude pravoga junaka.“ Junačtvo biaše sve što je vredilo.

Onako su mislili i ćutili svi narodi koji se u bivše rimsko carstvo sterpaše. — Francezi su vazda bili najuljudnii, pa neka se vidi kako su, zauzev Carigrad, rugali se patriciem koji su za knjigu i za pero marili! — Za vlastelina nije knjiga, ni pero, ni išto drugo osim sablje, čaše i zdele.

Po današnju govoreć izvanjski, medjunarodni rati biahu oredki, jer nitko, bez skrajnoga napora i bez pogodnih okolnostih nemogaše vojsku uzderžavati, ni od neprijatelja dobiti osim zemlje puste, a te svatko imadjaše predosta. — Ali kod

Digitized by Google

kuće, svaki 'gospodin otima od susedah i od drugih što mogaše: domaći rat biaše neprekidan.

Ustanova poznana pod imenom „primirja ili mira božjega“, što se zna, uvedena je proti onoj feudalnoj, gospodi, proti njihovu razbojničtvu i proti odurnim dvobojem, kroz cerkvu god. 988. Za poznati one ljude, i celokupno stanje državah, dosta je pročitati onu ustanovu.

Tu se zabranjuje svaki navlastni rat, od adventa do trijuh kraljah, od nedelje quinquagesime (perva pred pokladnjicom) do duhova, cela meseca svibnja, na dane velikih blagdanah i kvatrah, i napokon, u ostalo vreme, od srede na večer do u ponedeljak u jutro. — Osim toga, „mir božji“ imadiaše uvek biti: u cerkvah, u samostalnih, u grobjih, u unuternjosti selah, u mlinicah, na kraljevskih cestah, itd.

Za posvetu toga zakona stavlja se: služba božja ima se obustaviti u mestu u kojemu je „mir božji“ povredjen; vlastelin koj ga je povredio, gubi svoje vlastničtvo koje prelazi na njegove baštinike, a zemlja koja mu je poverena, povratja se njegovu najvišemu gospodinu (suzerainu). —

Zapamtimo da kroz taj zakon, papa, kako se obično kaže, ništa nedobiva u svoj žep, nego da radi samo za doro obćenito. — Kako biaše to razbijanje i otimanje mah preuzelo, kad ih i isti papa moradiaše dopuštiti nekoje vreme od ponedeljka po podne, do srede do podne; kad ni ljudi u cerkvi, ni cerkveno posudje ni mertvaci u grobovih, ni žito, ni brašno u mlinici, ni tergovci za se ni za robu na cesti, ni putnici za dronjke na sebi nebiahu sigurni?! —

Sudeć po oštroj posveti moglo bi se misliti da je ta uredba imala uspeh. Jer seljani, za nebiti lišeni službe božje, moradiahu proti razbojnikom ustajati, a ovi moradiahu bojati se i se-

Digitized by Google

ljanah, i svojih baštinikah, i najviše gospode. Obsene.

Jer saterveni i goluruki seljani nemogahu ništa proti jakim i oružanim vlastelinom; baštinici i najviša gospoda mogahu zemlje samo sabljom oteti, i proti njima bi se bili svi vlastelini složili; i napokon, najvišja gospoda znadiahu da ni drugi vlastelini neće biti bolji od ovih. Zato samo nekoji na sablji slabi vlastelini bojaše se kad-što toga zakona. To se vidi i od tuda da je on čestje ponavljan, i da je uvadjano više sličnih uredbah.

Evo kako se deržaše vlastelini naprama vladarem. Ako ikoj vladar, Karlo smioni vojvoda Burgonje biaše mogućan, i hrabar, i ponosan, i samovoljan. On predloži saboru da se za pripomoći deržavi, uvede nešto štibre ili daće. Običaj biaše da duhovnik predsednik sabora gradi adresu na govor prestolja; ovaj put vlastelini ju sami načiniše ter ona sva biaše u sledećih izrazih:

„Kažite gospodinu vojvodi da mi jesmo njegovi preponizni i prepokorni podložnici i sluge; ali što nam on predlaže, to se nikada nije radilo, to se nemože raditi, i to se neće raditi.“ — Karlo razu i da je to priziv na sablju, pa zaboravi na predlog, i uvuče roge. Tako biaše pri sveršetku XV. veka, a kako mora da biaše kroz desetak vekovak prie?!

Ovako bi bili odgovorili vlastelini Karlu, Karlo sa drugovi, ili ovih svaki o sebi, svojemu najvišjemu gospodinu, kralju Francezke, u svemu što oni deržaše za svoje pravo. — U tom stanju, kakovu moć mogahu imati vladari i njihove budi rečeno oblasti?

Evo primera: Petar Bourbon, knez kraljevske obitelji biaše načinio dugovah pa ih nehteo platiti, i ni jedan sudac neusudi se obsuditi ga na izplatu, jer je znao da bi ga Petar

Digitized by Google

sasekao. Dakle papa ga morao izobćiti, papa se je morao i u iste gradjanske parbe uplitjati!

Strašno je kako Inocens IV. god. 1251. zagermi na krivoverce, na ljude koji se odmiću od vere katoličke, ter kaže da gradjanska oblast ima proti njima postupati po zakonih što ih Friderik II. proglasio u Padovi. Evo članka iz tih zakonah: „Onaj tko se odmakne od vere katoličke makar samo u jednom članku, pa po duhovniku nagovaran itako neće da se pokori, biti će živ sažgan na oči obćinstva.“

Tu ne papa, nego vladar car Nemačke, baca krivoverce na lomaču, i doista on to neradi iz ljubavi do pape ili do vere, nego iz nužde, poradi svoje mešine. Jer on je uvidio da se za seljane ni za gradane u javnu životu nezna, da vlastelini neslušaju vladare jer su ovi nemoćni, dakle ako se još ni papa nebude slušao, sve je propalo.

Tko biahu oni krivoverci? Jer nebiaše deržavnih zakonah ni oblastih, i ako ih biaše, slušao ih je samo tko, kada i na koliko je hteo: papa se uplitjao u sve posle i odnošaje, i o svačemu je naredbe i zakone izdavao. Dakle ako si punim pravom rekao da ovo ili ono nespada na papu, ni na cerkvu, ni na veru, ili ako nisi u ičemu slušao papu, ili ako si rekao da bi to i to moralo drugačie biti: već si bio krivoverac i prevratnik, neprijatelj vere i vladara. — A takovih ljudih biaše mnogo. —

Pridajmo da u svoj Europi možda biahu nekolike stotine podpunih bibliah i drugih rukopisah i da sve znanosti, celo podučavanje, biahu u šakah sama duhovničiva, dakle da si morao ili učiti se od ovoga, ili ništa neznati. —

Saberimo certe koje potegnusmo. Rimski papa, kako i drugovi njegovi iztočne cerkve patriarke Alexandrie, Antiokie, Carigrada, i Jerusolima, mogaše mirno uživati dobra zemlje nemareć da oko njega barbari nekeršteni i ker-

Digitized by Google

šteni dave narode i veru oskvernjuju. — Nu on se zauzeo za veru i za sve narode, pa je sa svojom cerkvom pokerstio i po mogućnosti počovečio barbare kakovi ni koliko ih se u iztočnoj cekvi nikada nije pokazalo, a iztočna cerkva podlegla je svim, i najherdjaviim barbarom. —

U načelu, može se razpravljati da-li se sa službom duhovnika slaže svetovna vlast; ali ovde se neradi o načelu nego se imaju učini. U težkih okolnostih, u prekoj nuždi, papa je postao vladar najzakonitiim načinom, voljom, izborom naroda, i bio bi zlo učinio da nebude onaj izbor primio.

U izvanrednih okolnostih on se kod kuće i vani morao služiti oružjem vere i u svetovnih stvarih, jer svetovnih oblastih ni sredstvah nije bilo. Po naravi stvari i odnošajah, on je tu morao kadšto učiniti krivice i zlih porabah; ali da nebude radio, bilo bi tih i svih zalah još neizmerno više, ter bi danas Europa po svoj prilici bila druga središnja Azia, a za sigurno nebi bila kakova je. — Iz ovih podatakah lahko ćemo zaključke izvaditi.

III.

Dve vlasti, svetovna i duhovna, imale bi složno raditi o dobru občenitu, i ako se obe u jednoj osebi sastanu, ili se jedna meša u posle drugarice svoje, to je zlo, to je nered, to stanje može se samo za vreme terpiti, i ponešto opravdanim smatrati, na koliko bi bez onoga uplitjanja stanje još gorje bilo.

Nekada nije mogla biti ona sloga, jer svetovne vlasti nije bilo, pa je sam papa morao raditi. Svaki vlastelin biaše neomedjašen gospodin na svojoj zemlji i svojim kmetom, a vlastelinah biaše na stotine tisućah, možda na milione. Dakle on je morao obavljati posle koje

Digitized by Google

vladari nisu mogli ili nisu hteli ili, nisu znali obavljati: on je branio i vladare i narode.

U onih okolnostih, proti svetovnoj vlasti pape biaše od nekada iztočna cerkva, pa nadojdoše protestanti i mnogi katolici. — Dok su Turci osvojili Carigrad, oni su svu gradjansku sudbenost na kerstjane iztočne crkve predali patriarki, metropolitom i vladikam.

Ovi svi pobiru od puka za parbe koje rešavaju 10%. Oni osudjuju na globe, na zatvor, na batine, na prognanstvo. Oni obavljaju i druge mnoge posle koji bi morali na svetovnu vlast spadati.

Oni se bez zapreke služe svim oružjem vere, i turske oblasti idu im u svih onih poslih na ruku. — Poslie ukaza Humajuma, g. 1856. kojime je proglašena jednakost svih deržavljanah pred zakonom, ono bi stanje bilo imalo prestati, nu neznamo na koliko je onaj ukaz proveden.

Dakle ta cerkva koja se poradi osebne koristi tako ponizila da je od inoverca primila posle koji na nju nespadaju a puku neizmerno škode, koja je svoj puk deržala u skrajnoj potištenosti dok ga Rusia nije probudila i podignula, taj patriarka koj se služio proti svakomu pravu carskim pečatom; koj zna da preko praga ima tri patriarke koji su mu jednaki, a on se itako podpisuje patriarkom ekumeničkim, obćenitim, prem se skoro može s jednoga kraja njegova patriarkata na drugi dozvati: dakle ta cerkva, i njezin načelnik, i njihovi vernici odsudjuju rimskoga papu koj je bez osebne koristi nastojao da kerstjani pravedno sude kerstjane, i da se po mogućnosti deržе svoje vere, papu pod kojega je nemalo cela Europa spadala

Protestanti moraju biti proti papi već zato da opravdaju svoj odstup od njega; nu morali bi i protivnika pravedno suditi. Ali i njima su kako i Slavoserbom, zloba i obsenjivanje glav-

Digitized by Google

nimi življi. — Katolici su proti papi iz neznanja ili iz herdje.

U istinu, stranjskoga vladara izobćiti i time njegove deržavljane rešiti prisege vernosti naprama njemu, to biaše strašno. Ali zašto deržati i platjati cerkvu, ako ona nemože svakoga svojim načinom opomenuti i pedepsati, nego ako mora jednim dopuštati što drugim zabranjuje?

Ima se biblička izreka: kakov je vladar deržave, takovi su i deržavljani; nju je Klaudian drugimi rečmi izustio: po primeru vladara svatko se ravna. — U ono vreme vladari biahu slabi za dobro činiti; ali oni biahu načelnici vlastelinah, pa bi ovi bili sledili njihovo zlo ponašanje, a za vlastelini bili bi se povukli gradjani, pa i seljani. — Francezki vladari biahu razmerno najbolji, pak itako papa je morao izobćiti Lotara II. kralja Lorene, i kralje Francezke Roberta, Filipa I., Filipa-Augusta, Filipa-lepoga, Ludovika XII., Henrika III., i Henrika IV.

Kaže se da papi biaše do novca i do gospodovanja. Mi neznamo što je tko hteo, nego sudimo o činih. Kad pojedini ured danas treba na desetke, na stotine tisućah, na milione for.: i papa je trebao novacah za ravnati onolik svet.

Nu on ih je malo dobivao jer ih nitko nije imao. Francezka i Englezka od nekada su razmerno najbogatie, pa nut, još jučer, za Richelieua, sav prihod Francezke iznaša oko 60 milionah, za Elizabete, sav prihod Englezke, oko 14 milionah frankah. Ti su prihodi težkom mukom uterivani, i narodi su se tužili da su štibre prevelike, i pravo su imali. — Odprie, prihodi biahu još neizmerno manji. Ljudi koji su tudje novce otimali ili brali, nisu ih papi davali. —

A što se tiče gospodovanja, ono biaše nesigurno: pokoravao se samo tko je morao. Onaj

Digitized by Google

Friderik II., kad je bio slabii, plazio je pred papom, a kad je bio jačji, ustajao je proti njemu. Takovi biahu i drugi. —

A bez dvojbe, papa se zameravao svim kojih je zla dela prečio. Dakle, ako ga je vodila želja za novcem kojega je malo primao, i želja za gospodovanjem kroz koje padao je u meržnju i dobivao neprijateljah, papu je vredno sažaljivati kao čoveka kojemu moždjani nisu u redu. —

Buduć je papa u stanovitih okolnostih i odnošajih onako postupati mogao i morao: naravska je stvar da je s onimi okolnostmi i odnošaji i postupanje njegovo imalo prestati. U istinu, ako se nije slagao sa Rimljani, oni su mu mogli onim istim pravom svoje prestolje uzeti kojime su mu ga dali.

Oni mu ga ravno nisu uzeli, nego otela mu ga je vlast koja kaže da ga treba. Vlasti koje se izdavaju za kerstjanske i za pravne, to dopuštiše i dopuštaju. Mi nerazumimo zašto te sve vlasti progone tate i razbojnike, itd. koji od svojih iskernjih otimlju samo ono što trebaju. Ni socialisti neištu van ono što trebaju. Uz to načelo nesigurne su košulje, nesigurna i prestolja, i neće biti čuda kada za papom odu oni koji nebrane papu u Rimu dok ga njegovi deržavljani nesruše s prestolja, ili dok on drugim zakonitim putem neizgubi prestolje.

Papa se imao u onoj meri i onimi stupnji okanjivati u svetovne posle izvanjskih zemaljah uplitjati se, u kojoj meri i u kojih stupnjih umeravahu se i ublaživahu običaji i ponašanje, ukrotjivahu se mogućnici, uvadjahu se gradovi i druge obćine više ili manje autonomne, razvijaše se zanati, oberti, tergovanje i znanosti, jednom rečju: kako se uvadjaju svetovne oblasti, koje papa imadiaše smatrati za drugove, za pomoćnike, a ne za protivnike svoje.

Sa tiskom je i prevrat došao na prag, i od pape je stajalo da-li se prevrat kervju ili

Digitized by Google

mirnim putem provede. Jer sada je svatko mogao ceno dobiti bibliu, i sv. otce, i cerkvene sbore, i klasične pisce. Tu papa sa svojim duhovničtvom, nebiaše sam u mnogih strukah nebiaše pervi učitelj. Tu ljudi umovaše, i opaziv da nekada u cerkvi nebiaše mnogo stvarih koje u njoj sada stajaše, zahtevaše da se te stvari uklone.

Najvidjenii sinovi cerkve zahtevaše reformu. Izgubljen koludar, Luter, 100 godinah prie, bio bi prošao kako projde Hus; ali Luter je izrazio velik del javnoga mnenja. — Papa ostade ukočen, smerznut. Što se ukorenilo kroz vekove, nemože se na jednom izkoreniti; za onda, bilo bi dosta bilo popraviti što biaše najprešnie, i pokazati osbiljnu volju za dalnje popravljanje.

Ali jer papa ostade ukočen, Luter idjaše dalje. Posledak je: da danas koja stotina milionah protestantah ili za papu nezna, ili proti njemu i proti njegovoj cerkvi vojuje, a njihovi stari spadahu pod papu. — Tu je za papu slab dobitak, osobito poslie toliko kervi prolivene.

Okolišu Leona XIII., možda ponešto ni ovomu samu kao da nije dosta ni taj strašni nauk, ni posledice koje se iz njega razviše i još se neprekidno razvijaju: oni bi reći, hoće da natrag pozovu vodu koja je protekla. I to ćemo nacertati.

IV.

Poslie oluje kojoj na sveršetku prošloga i na početku ovoga veka nemogoše papa ni vladari odoliti ter ona poruši prestoljah i uzderma povestnički ugled svih vlastih, i biaše očito da će se nastavljati ako joj se na put nestane, mnoge pametne i vidjene glave sudiše da bi sam papa mogao i imao uzpostaviti svoj nekadanji ugled i s njime skopčanu moć.

Digitized by Google

„Sveti otče, vaši su predšastnici dosta usaveršili teoriu kerstjanstva, i dovoljno su ga razširili. Sada se vi imate baviti obćenitom uporabom toga nauka. Pravo kerstjanstvo ima ljude učiniti srećne ne samo u nebu nego i na zemlji.

Netrebate ograničiti se na to da prodičete vernikom svih razredah da su siromasi ljubljena detca boga, nego imate iskreno i odlučno služiti se svom vlastju i svimi sredstvi što ih vojujuća cerkva stekla, za popraviti čime prie, za poboljšati moralni i fizički obstanak razreda najmnogobrojniega.

Vi imate očitovati svim kraljem da jedino sredstvo za učiniti kraljevstvo zakonitim, stoji u tom da se kraljevstvo smatra uredbom kojoj je predmet nedati da bogati mogućni tlače siromake. Do sada duhovničtvo nije davalo vernikom za uporabu njihova života, van samo metafizičku sverhu: raj nebeski.

Doista, svi kerstjani nadaju se večnjemu životu; ali za postignuti ga, jedino je sredstvo: da se u ovom životu radi o povećanju blagostanja ljudskoga pokolenja. — Presveti otče, čovečanstvo je ovaj čas u velikoj krizi razuma. Pokažuju se tri nove vrstnoće.

Lepe umetnosti opet se pojavljuju; znanosti se postavljaju nad sve ostale grane našega znanja i poznanja; veliki obertnički smišljaji teže k poboljšanju udesa siromakah izravnie neg ikoja uredba što ju dosad učinila vlast svetovna ili vlast duhovna. Ove su tri verstnoće mira narave, ter dosledno, vaš i duhovničtva probitak zahteva da se s njime sporazumite.“

Muž koj je godine 1825. na papu te reči upravio, biaše grof i u svoje vreme milionar, Saint-Simon. Gospodarstvena načela ovoga muža imadoše i danas imaju neizmeran upliv. Reči što ih on papi kazao, vrede i danas, i vrediše prie 3—400 godinah.

Digitized by Google

On žali da duhovničtvo uči većinom o budućem životu, a da nemari koliko treba za ovaj život vernikah, a još je žalostnie da duhovničtvo, što često biva, vernikom preporučuje budući život, a ono se hvata dobarah ovoga života, ter svojimi čini nepokažuje da mnogo derži do budućega života, ni do njegovih dobarah.

Bila bi nespodoba misliti da je Saint-Simon papu zaklinjao neka se sporazumi s onimi verstnoćami: sporazumio se ili nesporazumio papa, ili vladar, ili bilo tko, to nemenja stanje, jer onih vestnoćah upliv mora svatko terpiti. Nego Saint-Simon znavši nekadanji ugled i upliv pape, zaklinja ovoga neka stupi na čelo napredka, i neka ravna sav pokret. —

Mnogi kažu da je medju Leonom X. i medju Karlom V. zapečatjen ugovor pape i vladarah proti narodom i proti napredku: da je papa sve svoje duhovno oružje predao u službu vladarah, i ovi celo svoje telesno oružje u službu pape.

Bilo tomu kako hoće, istina je da su se te obe stranke složno podupirale, i napokon, da jedna drugoj nije pomogla: papa je ostao bez svega, vladari su izgubili neograničenu moć za kojom su išli. — I, bi reći, njihovim gubitkom još nije kraj. —

Žaliti je da Saint-Simon nije uvidio da je onaj pokret već oteo mah i da su proti njemu nemoćni i papa i vladari, a za čudo nam je da on, bi reći, nije znao, da je papa od nekada radio, nu bez uspeha žudjena, o blagostanju „najmnogobrojniega razreda“. Evo dokazah:

Najmnogobrojnii razred, danas, pravo govoreć izravno ili neizravno sav narod, premnogo terpi od lihve, t. j. da u nuždi nemože pozajmiti novacah uz prilične kamate, za nereći bez kamatah. Papa je uvek bio proti svakoj kamati, i kad mu se otela, on ju je gledao stegnuti na

Digitized by Google

5—6%. Jer uz ove postotke nebiaše moguće dobivati novacah, dužnici moradoše platjati više.

Prema sveršetku prošloga veka, nekoji francezki dužnici tužiše verovnike poradi lihve. Tu biaše sablazni i štete. Sada novčari uztegnuše svaki zajam, pa eto propalosti za propalostju. Povede se iztraga, na čelu joj Turgot. Tu on doznade da, poimence, tergovčići Pariza koji robu kupuju u hali, pa ju preprodavaju u različnih predelih grada, platjaju kamatah 173% na godinu, i da moraju sa svojimi obiteljmi propasti ako bar uz te kamate nedobiju zajma. —

Proti naravi stvari nemože ništa papa ni bilo tko drugi. Za ukinuti lihvu htelo bi se učiniti ili da ljudi ne trebaju novacah, ili kada ih trebaju, da im ih tko dade bezplatno za porabu. A to ni jedno nestoji u vlasti pape ili drugoga koga.

Onaj najmnogobrojnii razred premnogo terpi kroz rate; rat se nemože voditi bez novca; a novca nije bez štibrah. Papa je gledao i tomu zlu doskočiti. U buli „In coena domini“ koja se na veliki četvertak javno čita u Rimu, stoji i točka kojom se „ipso facto“ proglašuju izobćenimi i vladari koji bez dozvoljenja pape povećavaju ili uvadjaju štibre.

Dakle, po bogoslovju slavoserbskih katoličkih bogoslovacah, svi su vladari izobćeni, jer ni jedan nepita papu o štibrah. A slučajno, ni jedan nije i nemože poradi toga izobćen biti. Jer bez dvojbe, za pravedan rat papa bi dopuštio daće. Ali muhamedovci, protestanti, vernici iztočne cerkve neslušaju papu ni njegove vernike, nego vode rat kad im se svidi. Dakle katolički vladari i njihovi deržavljani propali bi kad se nebi pripravljali dok od papé dozvolu nedobiju. —

Dobro, upravo nuždno bi bilo da ljudi onoga najmnogobrojniega razreda, kon što su šest danah radili, sedmi dan odpočinu i da se bave duhovnimi stvarmi. Koliko rade papa i nekoja

Digitized by Google

zakonotvorstva da se nedelja svetkuje! I sve uzaludu. I to je hervanje proti naravi stvari.

Tu je mnogo težkoćah; mi ćemo napomenuti sledeće: Za uzmoći u nedelju neraditi, a imati o čemu živeti, hoće se, da je radnik nešto prištedio, a on često svojom nadnevnicom jedva žive od dana do dana. — A koj je nešto prištedio, pitanje je hoće-li kako treba nedelju svetkovati, ili će u kerčmi itd. zdravlje kvariti, što je još gorje nego da bi radio za nadnevnicu. —

Nadamo se da smo timi primeri razložili mnenje što ga u zaključcih zadnjega nacerta izrazismo: voda je protekla; u svoje vreme možda se dala uzderžati ili ograditi, danas tomu nije prilike. Nekada je sam papa imao vlasti; danas nje, na svojemu mjestu, svatko ima ponešto, i težko da će većina svoje dele papi predati. Danas treba računati osim sa protestanti i s iztočne crkve državom, takodjer sa Židovi koji su jačji neg se obično misli. Ti ni jedni neslušaju papu.

Žaliti je da papa za vremena nije sudbenost cerkve stegnuo u njezine granice: na prodikaonicu i izpovedaonicu. Tu je vera mogla učiniti više neg je učinila pružajuć se na druge stvari, a za stalno ona bi se bila uklonila mnogim meržnjam i preziranjem. —

Žaliti je da papa nije nagnuo učitelje vere neka svoj život ravnaju po nauku koj uče. To veri škodi više neg svi inoverci. — Žaliti je da papini učitelji nerazlučuju odrasle ljude od detce, po nauku Pavla apoštola: za detcu je mleko, za odrasle ljude tučna hrana; oni bo hoće da sve istom hranom zalažu, i često svoju hranu narivavaju i onim koji nje netrebaju, jer nauk znadu i derže ga se koliko mogu.

Ali okoliš Leona XIII. kao da nemari za te stvari, on se često derži kao vladar, koji je prestolje izgubio, a i tako bi hteo da ga bivši pod-

139015

Digitized by Google

ložnici derže za vladara. O tom je moći raditi, a tako nederžati se dok se neizradi. — Mi čestitamo Leonu XIII. jer je za moral mnogo učinio, i bio bi učinio još više da nebude pačkah koje nasekosmo.

V.

Ove godine svetkova i nj. preuzvišenost g. biškup Strosmajer, 50. godinu svojega misničtva. To je lepo vreme ako gledaš na dugljinu, u službi cerkve, vere i javnih posalah zemlje od koje su se mnogi milioni for. primili.

Razumi se, da je nj. preuzvišenost sa svojimi drugovi, prijatelji, štovatelji i znanci, tu svetkovinu veselo dočekala; ali mi nerazumimo podpuno izvanjski sjaj u kojemu je ta družba htela svojemu veselju izraz dati. Živiti 50 g. dinah na mestu na kojemu se može mnogo dobra učiniti, zaslužna je stvar, ako se dobra učinilo, ili se o njemu bar radilo.

G. biškup nije samo cerkve, nego je i deržave dostojanstvenik u narodu od kojega on u svakom novčiću prima kervavu suzu. Dakle njegov jubilej ima dve strane: političku i verozakonsku.

Njegove su sve političke zasluge složene u toj da je on Hervatsku rinuo u današnje odnošaje i iz njih izviruće stanje, i kon što je to učinio, pokušao je i ime naroda zaterti. Što je učinio, to nastoji svimi sredstvi i načini uzderžati.

A što se tiče verskih zaslugah, on je dao i pripomogao u selu načiniti cerkvu, koja bi dolikovala znatnu gradu i koje ni tretjinu domaći puk nemože napuniti.

Bez dvojbe, trebalo je pristojnu cerkvu sagraditi; ali to se dalo manjim troškom obaviti,

Digitized by Google

a suvišak bi bio dobro došao za podporu župnih pomoćnikah, za mirovinu nemoćnih duhovnikah, za bolnicu, itd. — On je pripomogao uvesti i zavodah u kojih se papir i mladići kvare.

G. biškup izdaje se za širitelja vere, on kaže da radi sjediniti cerkve zapadnu i iztočnu, muhamedovce pokerstiti, i nezna se da li kani za sada Budhevce u miru puštiti. Već kao duhovniku njemu je deržanstvo da svoju veru zakonitim putem razprostire. Ali u tom poslu, bolje rekuć kaživanju, on radi kao čovjek kojega je kuća puna smetja, a on ide ili daje ulice, ceste mesti.

U djakovačkoj biškupii ima različnih verah ili sledbah. Dakle nj. bi preuzvišenost imala najprie te privesti u svoju cerkvu; a kroz 50 godinah što je duhovnikom, ona ne samo nije to učinila, nego se šire one sledbe, a ne njegova vera.

Što je više kažu da bi nekakovi Nazarenci celu biškupiu djakovačku osvojili, samo kad bi se njihovoj veri sloboda dala. — Ako je to istina, vera g. biškupa nederži se sa svojom snagom, nego ju derže bajunete. — To bi bila zla kob, jer nekada je kerstjanska vera keršila i skeršila bajunete onoga vremena. —

Doista, ni g. biškup nije svamogućan, i dok bude ljudih, pa bili oni duhovnici, biti će slabočah i grehah. Ali njegova bi preuzvišenost bolje mogla paziti na ponašanje svojega puka i duhovnikah svojih. Ni tu se nestoji najbolje, ne ni dobro. Ako se život duhovnika neslaže sa naukom njegovim, u vetar je nauk, a puk sledi zle primere lakše i beržje nego dobre. —

Kada dakle njegova vera i pod njegovom vlastju slabo stoji, težko je pomisliti kako se on može nadati, da će ona vani pod drugimi oblastnici bolje napredovati. Nu i tu nj. preuzvišenost samo govori, a ni sama nevjeruje i nenada se.

Digitized by Google

Mi to sudimo na čast razuma nj. preuzvišenosti koj valjda zna da danas nikakvoj verskoj propagandi nije vreme pogodno. —

Koliko vekovah, koliko misionarah muči se u Azii, itd., pa njikovu trudu ni izdaleka uspeh neodgovara. Tomu su najviše krivi njihovi istoverni Europe. Jer siromah misionar uči rečju i činom, puk sluša njegov nauk i gleda njegovo ponašanje, pa uvidiv da je nauk svet kako i ponašanje učitelja prima nauk

Ali dok dojde koj drugi Europejac, on pokvari sve, jer se ponaša protivno nauku i ponašanju misionara. — Tada se puk povrati u svoju staru veru u kojoj nije toliko zločah, i koje se svi derže. — Gde se onakov slučaj dogodi, a dogadja ih se premnogo, tu i u okolici, koja je to dočula, uzaludu misionar uči. K tomu, vladari nedadu da njihov puk sluša izvanjskoga vladara, papu ili drugoga. —

Nj. preuzvišenost zna iz susedstva kako muhamedovci merze kerstjane, i kako ljube svoju veru, ter se nje čversto derže. Kerstjani bo, osim redkih iznimakah, plivaju u različnih zločah, psuju i gerde boga i veru, a muhamedovci to nerade, i plaše se vere u kojoj može onako bivati, i sbilja biva. —

A vernici različnih kerstjanskih sledbah, i Židovi, već davno poznadu se medju se, i znadu odnosno vere, i odnekada mogahu pristati uz ovu ili uz onu cerkvu. Kad to nisu učinili i nečine, težko da će ih u ovih obstojnostih nagovoriti g. biškup Strosmajer. —

Što se tiče sjedinenja dvijuh cerkvah, mi bi rado znali da li nj. preuzvišenost sbilja misli, da će vladari iztočne cerkve tako lahko hteti svoju samosvojnu vlast deliti sa nepogrešivim papom, kojega su deržani vernici slušati, a on se meša i u svetovne posle. —

Ako je tako, a mi sudimo da jest, onda to kaživanje kako i ostali posli nj. preuzvišenosti,

Digitized by Google

ne samo koriste, nego upravo škode stvari. Jer g. biškup pokažuje, da ima volju i težnju, i da samo snage nema za izvesti to djelo. Od tuda se u inovercih radja sumnja, meržnja, ogorčenost, a ta zla kopititi valjda nije zvanje biškupah. — Dakle, najbolje je deržati se svoje vere, a nepozvan nedirati u nijednu drugu.

Iz pripravah za svjetkovinu jubilea, i iz svih činah g. biškupa čini se, da njega u svemu vodi samo osobna taština podstavljena tudjimi probitci. — Nekoje godine htjelo se Magjarom doznati kako su razumni Zagrebčani, koji se izdavaju za gradjane glavnoga grada Hervatske, i uživaju kako i ostali narod, blagodati g. biškupa Strosmajera. —

Oni upotrebiše prigodu kad je g. biškup došao otvoriti galeriju slikah. Raznelo se, da su Magjari proti tomu slavju, i da će popucati od jada, ako bude demonstracie. Što češ više, dva najvišja magjarska službenika kojim bi se g. biškup bio poklonio i pokloniti morao, ukloniše se iz Zagreba.

I našlo se Zagrebčanah koji su blejili proti sebi, za Magjare. — U nadi, da će još biti demonstracije, g. biškup dojde opet u Zagreb. Tu biaše govorenja i gostjenja ; ali ne baiše demonstracie, jer nje Magjar nije hteo. Svakomu razumnomu moralo je u oči pasti kako su se Slavoserbi uzvertili kad-no se jesenos čulo, da bi mogli propasti oni koji čine i brane krivice i zle porabe. —

Koliko se radilo oko hervatskih djakah u Beču, u Gradcu, u Zagrebu, da g. biškupu čestitaju kao tela! I ni jedni nisu čestitali. To je gerdna rana. — Došlo je čestitati ljudih i odpravljenih i na tudji trošak ; ali nepristrani očevidci kažu, da se cela družba deržala kao probodena, i da se čulo samo dervenih živio. —

Hodočastje u Rim nije bolje uspjelo. Kad se iz crkve izlazilo, desetak namjestjenih ljudih

Digitized by Google

zaori g. biškupu živio. Na to i oni koji biahu vani odmašili, i oni koji još biahu u cerkvi, ni neznaduč komu se viče, složiše se s onimi naručenimi i namjestjenimi. —

Gg. grofi Draškovići, vidljivi gončini sjedinjena krila vladine stranke i družbe g. biškupa, neoporaviše ništa. — Poznata bajka o lisici rep izgubivšoj ter nagovoravšoj, da i ostale lisice odtrgnu si repove, bajka, koja samo ponešto na ovu stvar spada, nepojde za rukom. —

Jer Slavoserb, dok zine, u saboru, o javnih stvarih nemože nego bezumje kazati ili prigovarati svojemu delu, dakle jer ga svatko lahko može oprovergnuti : cvet slavoserbske inteligencie odluči ništa ne čaverljati u saboru, „za nedati protivnikom, da briliraju". I ti isti ljudi u isto vreme pripovedahu kako se vlada hvali, da je saterla opoziciu, i nije im drago kada ih svatko razuman derži za krilo vladine stranke, odredjeno, da pravednoj stvari škodi, i da gleda doči na korito.

Cvet slavoserbske inteligencie nezna ili neće da zna, da u javnih poslih i protivnici, bili ovi ili oni, imaju pravo kazati svoje mnenje o svačemu, ako to pravo i drugi zahtjevaju i rabe ; da neima razpravljanja ako se ne čuju različna i protivna mnenja ; i da nije u redu izdavati se za zastupnika naroda, a narod po mogućnosti nezastupati.

Kad ni ta kukavština nepošla za rukom u meri u kojoj je zapetljana, družba g. biškupa staja za zdvojiti, i mi neuzterpljivo čekasmo što će Slavoserbi nova skovati za obsenjivati svoje vernike, kad al eto kievske čestitke. Koliko se na toj kosti glodjalo, i koliko se kako kažu, još glodje !

Naši čitatelji nemogu očekivati, da čemo im mi o toj stvari naše mnenje kazati : dok se

Digitized by Google

neznadu istinske reči nj. ck. veličanstva i g. biškupa, i dok one jedne i druge reči različne novine i različni ljudi različno kažuju . dotle si mi neznamo pravo mnjenje načiniti.

Isto tako mi ne razumimo zašto je čestika berzojavom puštena u Rusiu, i kad je puštena, zašto je na nju navalilo ; kako su još dva biškupa, pozvana ka kralju na obed, nekako iz perkosa, samovoljno, demonstrativno odbila onaj poziv : jer su i ova dva svojim postupanjem prihvatila, odobrila čestitku g. biškupa Strosmajera : kako je to, da se i ova dva neprogone, nekore, nego sam on. —

Prie Belovara raznašalo se iz kruga g. biškupa, da on ima još samo jednu želju, i ta je : da postane mučenikom naroda, on koj je mučenikom naš narod učinio. Ako ona želja stoji, stvar zbilja zgleda kao, da je u stanovitu sverhu skovana. Tada bi se ponešto dalo razumiti, da se biškup usudio sa svojim vladarem prepirati; upravo pravdati ; razumilo bi se takodjer ako bi g. biškup bio maknut, za-da u svoje vreme kao mučenik naroda može povratjen biti možda i uzvišen ; napokon razumilo bi se i to što se govorka, t. j. da će g. biškup doći u sabor i oponirati svojemu delu. — Mi još neverujemo to ni jedno ; nu nečemo se čuditi ako se to dogodi.

Rusia je svetkovala 900. godinu svojega pokrštenja. U svoje vrieme priobćismo razpravu, što ju napisao g. general Kirjejev, i iz koje ćemo razgledati dve misli, obe veličanstvene, samo kad bi bile i na mestu. G. pisac kaza, da bi dobro bilo, kad bi car Alexander sazvao cerkven sbor, i veseli se, da Rusii vera cvate, dok u zapadu propada, na koliko već nije propala.

Za sazvati sbor, trebalo bi ne samo naznačiti točke, što će ih on rešavati, nego bi se u njih morali i složiti svi na koje one spadaju. Drugačie sbor nebi mogao ništa učiniti. A do

Digitized by Google

one sloge i do konačna sporazumka danas bi težko došlo.

Za negovoriti o zapadnoj cerkvi ni o njezinih vladarih, za sigurno protestanti nebi hteli u taj sabor doći, dok se derže načela: „čija je zemlja, toga je i vera". — Stanovnici Palatinata, od g. 1556. do 1583., dakle kroz 27 godinah, na zahtev svojih vladarah, četiri puta svi promeniše veru: dvaput iz luteranizma stupiše u kalvinizam, i dvaput iz ovog u ona'. Težko da će se protestantički vladari za volju sbora odreći toga načela. —

Čini se, da bi se iztočna cerkva mogla tomu pozivu odazvati. Nu ona je mogla svojoj ruskoj sestri doći na taj jubilej, pa se samo kao prošuljalo nekoliko neznatnih ljudih, i onih, koji Rusiu izrabljivaju. — kad je toj cerkvi izvan Rusie, toliko i do proste svetkovine koja se ograničuje na prosvetu, lahko je uvideti, kako bi se ona deržala naprama sboru, koj bi rešavao i političkih, bar zasecajućih u politiku, i drugih zamašnih pitanjah. —

Nu recimo, da su se obe cerkve i protestanti složili u svih točkah, da se sbor sastao i da je svoj posao složno obavio. G. pisac zna, da je na florentinski sbor došao car Iztoka osobno (car Zapada biaše umrao, a drugi nebiaše namestjen), carigrad ki patriarka osebno, ostala tri patriarke zaprečena, biahu zastupana kroz namestnike kanonički postavljene, tu biaše metropolitah, nadbiškupah, biškupah i drugih duhovnikah množina, iz svih kerstjanskih zemaljah, tu biaše i Rusia sjajno zastupana. Dakle ako ikoj, taj sbor biaše obćenit. Sbor se sporazumio i zaključio sjedinenje cerkvah, pa dosta biaše jedan biškup Efeza, za razbiti cel posao. Kad u iztočnoj cerkvi takov nered, takovo bezglavlje vlada, za nju nije vredno ni govoriti o sborih. —

Digitized by Google

U drugoj je točki g. pisac, ako je moguće, još nesrečnii. Mi sudimo, da svatko ima nekakovu veru, i onaj, koj kaže da neima nikakovu. Ali ovde se radi o veri, koju i kakovu dotična cerkva uči. U tom Rusia nestoji ni izdaleka, kako se g. piscu čini.

Na početku prošloga veka spisao ja nadbiškup Rostova Dimitrij knjigu o ruskih sledbah i nabrojio ih je oko dvie stotine, i sve su u iz točnoj cerkvi. Sledbe su osobito razširene u Siberii, oko Urala, u severnih krajih, u pokrajini Saratova, i medju svimi Kozaci. — Veštaci kažu, da je u tih sledbah preko osamnaest milionah samih bivših kmetah. — Možda su nekoje stare sledbe propale, ali dižu se nove.

Ruska visoka inteligencia derži do vere kollko i zapadna, a srednja i nižja koliko i nemačka. — Nu ruske inteligencie derže obstojeću veru za narodnu uredbu, za deržavnu ustanovu, pa iz običaja i iz otačbeničtva neće da vredjaju duševnost puka, nego točno obderžavaju sve obrede i pripise kako i puk. —

Iz knjige ruskoga pisca g. Cankia, o duhovnom pokretu u Rusii, donio je „Temps“ pod 14. lipnja o. g. izvadak iz kojega mi uzimljemo što sliedi: Sve sledbe „traže istinu, pravoga boga, i spas večnji.“ Učitelji tih novih verah proglašuju da čovečanstvo tone u grehu, da već neima kreposti na zemlji, da na zemlji vrag vlada, i da zlo slavodobitje svetkuje. Proti tomu su leki: odreći se sveta posve, obnoviti družtven život na novih temeljih, ili sam si smert zadati. —

U tisućah takovih prodikačah jedan izmedju najpopularniih biaše Koludar Falore na obalah Volge. „Već se nemože živiti na tom svetu barbarstva i grieha, u smerti je spas: umrimo za Isukersta!“ Izmedju njegovih učenikah povukoše se 84 u nekoju špilju da mole i poste do smerti. Ako bi redarstvo doznalo i

Digitized by Google

htelo prečiti ih u toj nakani, oni odlučiše živi se sažeći, i u tu sverhu naterpaše kraj sebe dervah, tresakah i slame.

Izmedju njih jedna ženska dvojeć o nuždi samoubojstva, uteče i javi oblasti. Nesrećnici biahu postavili straže, i dok se oružnici pokazaše, oni vrisnuše: „eto antikersta, nedajmo se živi neprijatelju!“ Sad zapališe gorivo. Uzaludu gase oružnici i ljudi iz susedna sela: zanešenici se bore kao besni, jedan drugoga ubija sekirom, sami se bacaju u vatru, vičuć: „umrimo za Isukersta!“

Jedva pojde za rukom nekolika oteti od smerti. Medju ovimi seljanin Tuškov, koj stavljen pred sud bude obsudjen na pritvor do smerti. Nu on uteče i dade se prodikati samoubojstvo. Naskoro se oko njega skupilo 60 osobah spremnih umreti. Tu biaše celih obiteljih: otac, majka i detca. Sastali se u uročenu prostoru, i kad se dao znak, udri jedno po drugom, mači, noži, sekirami. Kad na jauk ranjenih došlo redarstvo, našlo je 35 osobah već mertvih.

Mnogobrojna je sledba „skakalacah“ (sauteurs), razvijena u Kaukazu i u susednih zemljah. Tu je i drugih svakakovih sledbah. Tu se pokazala nova vera. Njezin načelnik uze naslov boga, i prodika da je naskoro svetu kraj, i da je jedino sredstvo za uteći večnjemu prokletsvu, izpovedati se onomu načelniku bogu. Vidljivim dolazom duha-svetoga nad odrešena grešnika, i želja plesati, koja ga obuzimala ter se i drugih hvatala, biaše dokazom, da je griešnik u milost stupio. Tomu dokazu mnogi se nemogoše oteti. Tu biaše plesanja, skakanja, previjanja, pa kad se onemoglo, gerljenja i ljubljenja.

Najstrašnija drama te verske pošasti odigrala se u pokrajini Perma, usred šume. Seljanin Kodin dobio je nešto naobrazbe. Čitao je više godinah evangjelje, i uputi se, da svetu na skoro mora biti kraj, i da je jedini način za

Digitized by Google

spasiti dušu, uteči se u pustinju šume i tu kraj učiniti životu grieha i sramote.

On to kaza u svojem okolišu, i odmah ga slediše njegova majka, brat, nevesta i starac stric. Oko ovih skupi se herpa susedah, i svi odoše u šumu, da skupa umru od gladi. Kada došli na odredjeno mesto, Kodin im kaza: „ako uzživete dvanaest danah bez jisti i bez piti, vi ćete doći u kraljevstvo božje.“

Sada poče post i stradanje. Najprije žene i detca udariše jecati i prositi koju kap vode. Tih suze ganuše nekoje nesrećnike, koji učitelja na kolenih prosiše neka se smiluje bar detci. On ostade nećutljiv, i hladno gleda, kako detca žvaču listje i rukami kopaju zemlju pa jidu.

Ali dva druga utekoše noćju. Na to se Kodin prestraši i odluči smert uskoriti, buduć se ona tako oteže. „Ura je udarila, jeste-li spremni?“ — Mi smo spremni. — Sada poubijaše i zakopaše svu detcu, i izključiše, da je zaslužnie čekati smert gladi. Ali čuju se koraci dolazećih oružnikah. Dakle najprie mužkarci poubijaše žene sekirami, onda njih jedan drugoga. Kad oružnici došli, našli su samo tri medju njima Kodina, koji nebiahu posve mertvii.“ —

Ako itko, ti ljudi imaju veru, ali ne kakovu cerkva uči, nego kakovu si sami smisle, ter uz kakove 200 sledbah, težko je da službena iztočna cerkva Rusije ima onoliko vernikah, koliko ih zapadna cerkva, kraj svega zla, ima n. p. u maloj Belgii. —

Apoštola najnovie vere pokazao je g. Anatol Leroy-Bealin u „Revue das deux mondes“; iz ovoga razgleda uze „Ind. belge“ pod 30. rujna o. g. a mi ćemo iz ove izvaditi nekoliko certah o čoveku koj kao da je, po sudu pisca, nekako nadahnjivao g. Leona Tolstoja, jer da se oba prilično slažu u ysttičkom rationalizmu. Opažujemo, da je g. A. Leroy-Beaulieu najverstnii i najpouzdaniji pisac za ruske stvari.

Digitized by Google

VII.

Apoštol najnovie vere, Sutajev, seljanin je iz pokrajine Tvera. Medju svimi apoštoli koji se pojaviše zadnjih 25 godinah, on je najzanimivii, najpoznanii, i najvrednii da se pozna. On je kao typ svih severnih seljanah koji u samoći traže istinu u evangjelju, i grade si veru polag sv. pisma koje jedva čitaju.

Svaki redak što ga jedan po jedan, svaki o sebi razmerse, ima im osobitu znamenitost: oni derže da su na svakoj strani odkrili novu istinu, drugim nepoznanu. Sutajev nije poznavao ni slova kad se oženio. Zimi, klešuć kamen u Pètrogradu, skoro sam se naučio čitati, za tražiti u evangjelju „pravu veru.“

God. 1880. javi službeni list pokrajine Tvera da se pokazala nova sledba, Sutajevci, i da zabacuje sva svetotajstva. Nadležni duhovnik Sutajeva izvesti da ovaj muž biaše najpobožnii i najmarljivii kod službe božje, i biaše naveršio 50. godinu kad je ustao proti duhovniku. Razstava se izleže iz prepirke o štoli za pokop unuka Sutajevova.

Kad ga upitaše zašto neide u cerkvu, on odgovori da zato jer iz nje ljudi nedolaze bolji, i jer se u njoj sve platja, ter pridade: „ja imam oerkvu u meni“. — Nadležni duhovnik dade ga cpomenuti kroz arkidjakona; ali Sutajev i njegovi bližnji razpravljaše sa arkidjakonom iz evangjelja: „mi smo stvorovi novi, preporodjeni, biasmo u pogreški; danas znamo.“

Kad ih ukorilo da grade sledbu, Sutajev odgovori: „mi negradimo sledbu, nego hoćemo da budemo pravi kerstjani.“ — Pa u čemu stoji pravo kerstjanstvo? — „U ljubavi.“ U toj je reči sva njegova vera: on hoće „da uvede nov život, t. j. uredjenje kerstjanskoga života.“

Digitized by Google

Taj muž nederži ništa do ascetičkih strogostih ni do mystičkih stvarih: sav njegov nauk radi samo o delatnu životu. U tom je pravi Rus. — Kad ga upitao g. Prugavin: što je istina? Sutajev odgovori: istina je: „ljubav u skupnu životu.“ On nemari samo za svoj spas, nego mari više za svoju bratju, i za spas družtva. — Po njemu, sva se vera steže na izveršivanje pravice; ništa neima koristna ni sveta osim onoga što uči da ljudi bolje živu.

On derži obrede i svetotajstva za suvišne, jer kaže da nije opazio da kroz-a nje ljudi postaju krepostnii. Zato on odbija svaku službu duhovnika: rodio mu se unuk, on ga neda kerstiti, drugi unuk mu umrao, on hoće da ga sam zakopa na svojemu vertu, jer da je svaka zemlja sveta. Kad mu to zabraniše, on sakri mertvo telo pod svoj pod.

On sam udade, venča svoju ćer. Kad mu reklo: ti nepriznaješ brak? on odgovori: „ja nepriznajem lažljiv brak. Ako se ja s mojom ženom tučem ili pravdam, tu nije braka, jer nije ljubavi.“ Kada ženi ili udaje svoju detcu, on se zadovoljava preporučiti im neka živu po zakonu božjemu, i neka sa svimi iskernjimi postupaju kao sa bratjom.

Njegov apoštolat ima samo jednu sverhu: uvesti kraljestvo božje na zemlji oskvernjenoj zločom i nevoljom. O budućem životu nezna ništa izvestna; pókažujuć na nebo, on kaže: ja neznam kako je onde. Ja nisam bio na drugom svetu, možda je u njemu samo tmina. Nu treba da kraljestvo božje dojde na zemlju.“

Po sudu Sutajeva to se lahko dade učiniti. Evo ovako: dosta je uvesti skupnost; ukinuti vlastničtvo iz kojega se leže navist, kradja, meržnja; gospoda, bogati, moraju „povratiti“ zemlju; oni će to dobre volje učiniti kada ih se osvedoči; apoštol nenagoni ni jednoga svojega brata, jer u kraljestvu božjem nitko nikoga nenagoni;

Digitized by Google

za provesti taj veliki prevrat, dosta je imati nešto znanja u duhu, i nešto ljubavi u serdcu.

On je svojih 1,500 rubaljah što ih imao gotovih, razdelio siromakom i spalio je sve obveznice, sva pisma u kojih stoje njegove tražbine. Kada nestane vlastničtva i novca, nestati će i sudovah jer postaju nekoristni, onda i poreznikah i ostalih službenikah koji živu na trošak naroda, onda i vojske, buduć su svi ljudi bratja.

Kad od njega iskalo štibru, apoštol odgovori rečmi iz biblie. Službenik mu uze kravu pod štibru. Sutajev doveden pred sud, proti zakonom ljudskim stavlja reč božju. — Najmladjega sina mu, Ivana, zovu u vojničku službu i zahtevaju neka prisegne; Ivan odgovara da je zabranjeno prisizati; zapovedaju mu neka uzme pušku; on im odgovara: „pisano je: neubij.“

Ivana se neprima podučavanje, nagovaranje, ni grožnja. Odpravište ga u zatvor na kruh i na vodu; on neće ni da lazne. Poslie tri dana, za nepuštiti ga umreti od gladi, izvadište ga iz zatvora i odpravište u disciplinarnu satniu. Jedan izmedju vojnikah koji ga pratiše, tronut njegovimi razlaganji, prigerli tu novu veru.

Dakle nauk Sutajeva nesteže se samo na odnošaj koj bi imao biti medju dušom i medju bogom, nego se pruža na sav život čoveka, i na sve odnošaje družtvah, ter zato nije ga moguće u običnu znamenovanju zvati verom ili verozakonom, nego naukom o obćenitoj reformi. —

Sutajev ima samo nekoliko stotinah učenikah; ali ima na tisuće seljanah koji su prikloni njegovu nauku, potajno slede ga, ali neimaju serdčenosti da ga javno uporabljuju, ima na desetke tisućah ljudih koji narodu slično evangjelje prodiču.“ —

Još sledeće podatke o ruskoj službenoj, pravoslavnoj cerkvi: prie desetak godinah ona ima-

Digitized by Google

diaše 510,000 duhovnikah; ovi se dele, izuzev metropolite itd. sve višje koji su koludarskoga reda, u svetovne koji u župah puk uče, i u koludre u samostanih; biahu 463 samostana za koludre, i 118 za koludrice; u svih oko 10,000 dušah; jedne samostane platja deržava, drugi živu iz darovah. U samostanih je mnogo naobrazbe i znanosti.

God 1837. sav prihod duhovničtva iznaša 8,175,052 franka; popreko na glavu zapada 77 fr.; u nekojih biškupiah zapadalo je manje od 50 fr.; u nekojih je zapadalo samo 14, u nekojih samo 11 fr. Zato biaše nestašica duhovnikah: u nekojih biškupiah dolaziaše na 50 četv. miljah, i na 4,530 dušah samo jedna cerkva i jedan duhovnik.

Duhovnik je prost od vojničke službe, od telesne pedepse i od svake štibre. Redovito svaki ima zemlje, i pobire za podeljivanje svakoga svetotajstva štolu koja je često razmerna imatku vernika; k tomu, on ide sa zastavom cerkve u kuće molitve čitati, pa i zato dobiva platju. —

Od tuda lahko nastaju nesporazumci: po izkazu što ga gradio i izdavao sam sv. synod, od god. 1836—9. obsudjeno je na degradaciu 15,443, dakle šestina svih duhovnikah, i ne poradi disciplinarnih pogrešakah, nego poradi infamantnih zločinah. — Od onda je znatno poboljšano stanje duhovnikah, ter je vlada zabranila izdavati onaj izkaz. —

Ovaj članak, i onaj pred njim nacertasmo za pokazati kako se lahko može okliznuti čovek koj pišuć o verah, za ono vreme smatra se njih ikoje slediteljem. Tako se okliznuše i g. Kirjejev, i kievski odbor: jer se priznavaju sinovi iztočne cerkve, oni u njoj nalaze sve dobro, prem ima i zla mnogo. S istoga razloga knez Gagarin, ostavivši iztočnu i prigerlivši zapadnu cerkvu, u ovoj nalazi sve dokro, u onoj sve zlo. —

Digitized by Google

Ako se gleda na uspeh vere i prosvete što ga ruska cerkva kroz 900 godinah postignula, nemože se reći da je taj jubilej Rusie posve opravdan. Rusko duhovničtvo nije, kako je za želiti, svoj puk dovoljno naobrazilo ni duhom kerstjanskim zadojilo. U danih obstojnostih ono nije moglo to učiniti, i drugo ni jedno na njegovu mestu nebi bilo više učinilo.

Ali ono duhovničtvo nije svoj puk ni saterlo, ni pokvarilo, ni poživinčilo, nije mu veru sgrustilo, ni ljubav morala ubilo: ovaj puk željno traži ta dobra. Koj drugi narod može pokazati seljane kakovi su eno ruski, i samo ih treba na pravi put navesti.

VIII.

Novine su raznele kievskog odbora za jubilej izjavu u kojoj stoji: „Veličina i moć monarkične Rusie potiču od pravoslavne cerkve koje duhovničtvo, protivno onomu katoličke cerkve, uvek je ojačivalo narodnu monarkiu. Pravoslavju je Rusia dužna svoju narodnu neodvisnost i veličinu koje su izgubili svi Slavi katolici: Poljaci, Česi, Hervati, Slovenci.

Moskva sledi predaje Byzanca, i ima poslanstvo da sjedini i da brani pravoslavje. Slavi katolici zapadne Europe već danas nagiblju prema pravoslavnoj Rusii koje glavni grad, danas ili sutra, biti će Carigrad. Ta pravoslavna misao još je mnogo jačja od panslavizma.“

U onom odboru biahu muži znanjem, poštenjem, krepostmi i otačbeničtvom preodlični, ter su, bez dvojbe, samo iz političkih razlogah kazali nekoje stvari koje bi pretežko bilo opravdati. — Cela Europa neima van oko 9,903,000 četv. kilom. zemljišta, a sama Rusia ima ga u Europi i u Azii oko 27,000,000. Dakle Rusia je sbilja velika. Ona ima oko 125 milionah du-

Digitized by Google

šah, dakle više neg ikoje tri europejske deržave skupa uzete.

Tlo i puk imaju sačinjavati moć deržave. Rusia je pokazala u različna vremena, da je i jaka, da je jačja od Europe; nu da-li je jaka i danas, to se ima dokazati, i uzmimo da se bude dokazati za sigurno. Nu ni sam odbor neveruje, da ta veličina i moć potiču od pravoslavne cerkve, pače tomu je upravo protivno.

Odbor zna, da je Rimljanin pravoslavnoj cerkvi predao preveliko i prelepo carstvo. To carstvo biaše i pitomie, i prosvetljenie, i bogatie i u svakom pogledu jačje, nego rusko do nedavno. I nut, ta cerkva ne samo nije mogla to carstvo razširiti, nego nije mogla ni uzderžati njega ni sebe. —

Danas patriarkat Alexandrie ima oko 5000, onaj Jerusolima oko 25,000, onaj Antiokie oko 50,000, dakle sva tri oko 80,000 vernikah, a neznamo koliko ih broji pod sobom carigradski patriarkat u mestu, u okolici i u Macedonii ter u Bosni i u Hercegovini. A zna se, da izpod njega beži svaki puk koj drugih pomoćju uteče turskomu gospodovanju, i isti gerčki puk. —

Kroz vekove, tu se nepokaza veličina ni moć pravoslavne cerkve, ni njezinih vernikah, nego se uvek pokaza nizkost, malenkost, slaboća. I gledaj čuda, Rusia je četirim pravoslavnim zemljam dala neodvisnost, i sve četiri odmah dadoše svoju neodvisnost neprijateljem Rusie i svojim. —

Nigde se nije muhamedovština mogla ukoreniti van gde joj je pravoslavna cerkva put prokerčila. Španjolska biaše razmerno malena i na mnogo deržavicah raztergana, pak itako ona je sama, bez pomoći drugih, muhamedovce iz svojega krila uklonila. —

Da bi cerkva pravoslavna bila za neodvisnost, za veličinu i za moć, i da bi tomu imala snage, nije moguće, da bi Rusia uz tu cerkvu

Digitized by Google

bila pala pod Tatare i pod Poljake, i da bi pod njimi bila stajala kroz vekove. — A kako je Rusia uz tu cerkvu bila izgubila svoju neodvisnost, tako bi, po toj cerkvi, bila i ostala bez neodvisnosti, bez veličine i bez moći. —

Dakle ne cerkva pravoslavna, nego drugi netko oslobodio je Rusiu od njezinih izvanjskih gospodarah, i dao joj je neodvisnost, veličinu i moć. Taj netko biahu vredni vladari i vredno plemstvo Rusie, ter bez straha, da se istina uvredi, moći je reći, da se Rusia brojila u pravoslavnu cerkvu, nu da je napredovala samo na koliko ju nije slušala, pače na koliko je proti njoj radila. —

Odbor dobro pozna obrazloženje, kojime je Petar veliki ukinuo patriarkat i uveo sv. synod. Tu se kaže: „od vlade koja se obnaša kroz kolegij, nije se po domovinu bojati toliko vike ni burkanja koliko od pojedinoga načelnika iz duhovnoga staleža. — Jer prost čovek neuvidja razliku medju duhovnom pa medju samosvojnom svetovnom vlastju, nego obuzet divljenjem nad častju i nad dostojanstvom, što se davaju najvišjemu pastiru, on misli da je taj pastir drugim gospodinom zemlje, u dostojanstvu jednak vladaru, ili većji od njega, i da duhovni stalež sačinjava posebnu, i izverstniu monarkiu. Buduć dakle prost čovek tako umovati običava: što nemože od tuda nastati ako netemeljiti razgovori duhovnikah željnih gospodovati, u onu slamu bace vatru?“

Nije moguće stvar iskrenie ni bolje kazati nego-li ju kaza Petar veliki. Ovaj je vladar kao Luterovac živio i umro, i samo javno deržao se za sleditelja vere pravoslavne, jer nije smio ni iz politike vredjati običaje naroda. —

On je vidio kako zapadna cerkva kad-što zagriza u svetovne posle, i time preči neodvisnost i umanjuje ugled vladarah. — On je vidio, što radi moskovski patriarka Nikon, kojega mnogi

Digitized by Google

derže za najvećjega muža kojega je Rusia rodila. —

Petar veliki ne samo nije se nadao „ojačivanju“ od strane cerkve pravoslavne, nego je znao da ta cerkva, koliko može, radi za se, pa makar na ušterb svetovne vlasti. — U kratko vreme moskovskoga patriarkata uvidelo se da puk pravoslavne cerkve, kako nekada i onaj cerkve zapadne, vlast duhovničku smatra za vlast nad svetovnom, nad državnom vlastju. —

To sve gledajuć, i iz narave stvari, i iz primerah mnogih zemaljah zapadne cerkve znaduć na što mora doći državna vlast, ako se cerkvenoj vlasti ne stave zakonite granice, Petar veliki stegnu pravoslavnu cerkvu, možda i tesnie neg je pravo i koristno. —

Što je Petar veliki, možda bolje rekuć Petar I. učinio u ruskoj cerkvi, to, u stvari, više ili manje, učiniše prie njega Ludovik XIV., i poslie njega Napoleon I. i Viktor-Emanuel u zapadnoj cerkvi, i zlo projdoše, ili je sva prilika da budu proći i duhovna i svetovna vlast u kojih granice nisu odkazane medju timi dvemi vlastmi. —

Onaj je Petar mnogo zla Rusii učinio, na koliko joj je silom hteo nacepiti tudju, narodu više ili manje protivnu ćud, za nereći naravu, i na koliko je satrao i saterti nastojao mnoge stvari, uredbe i običaje, koje narod i u danih okolnostih, svatko pametan svetinjami smatra. —

Ali on je Rusii učinio i dobra mnogo, jer je uveo onu granicu medju vlastmi, i jer je Rusiu uveo u obitelj europejskih državah. Do njega se u Europi za Rusiju znalo manje, nego n. p. za Persiu. Poslie njega, do Alexandra III., za Rusiu znalo se i više nego je mnogim drago.

Izuzev slučaje gde je stanovita vladavina propadala ili bila na rubu propasti, izuzev pojedine duhovnike, razumnie, poštenie od ostalih svojih drugovah, svako je duhovničtvo „ojači-

Digitized by Google

valo“ koliko je moglo obstojeću svetovnu vlast, i ni jednu nije pomoglo. —

To je znao Petar veliki pa, neprogonec pravoslavnu cerkvu, on se na nju nije ni malo oslanjao. — I triput jao njegovim naslednikom, ako ga u tom pravcu sveto neslede. Jer koj upliv ima na narod cerkva koje, kako pokazasmo desetki milionah naroda, i duhovnike, i sav nauk, i sva svetotajstva odbija, merzi, prezire?

A što bi bilo kad bi se oni milioni u naucih svoje vere mogli slobodno kretat i razvijati! Da što, oni to sada nemogu jer ih bajuneta bode; ali to je nedostojno vlasti, a narod se kvasa, i u svoje vreme, ako se osetjanoj nuždi duševnosti nezadovolji, tegnulo bi bajunetah nedoteći. — I o tomu ima se dosta primerah. —

Odbor može znati, da Rusi do sada slušaju svojega vladara iz otačbeničtva, iz deržavnih i družtvenih uredbah, a ne na reč pravoslavne cerkve. — Što će biti, ako se ona gibala neojače, a sada se oslabljuju? —

IX.

Nerazumimo pravo, što misli kievski odbor kada kaže, da je duhovničtvo pravoslavne cerkve protivno duhovničtvu cerkve zapadne. Ako misli onu starinsku: lončar merzi lončara, odbor ima pravo; ali te meržnje i protimbe ima predosta i u duhovničtvu iste cerkve, a kamo više medju duhovničtvi različnih cerkvah. Takova misao nije dostojna osbiljnih muževah.

Dakle valjda odbor misli, da je ona protimba poradi vere. Ovo nestoji. Ruski vladar, ruska vlada, rusko duhovničtvo, ruski narod, odpraviše u florentinski sbor, koj imadiaše cerkve sjediniti, metropolitu Kieva, Moskve i svih Rusiah, Ižidora sa mnogimi duhovnici, i upravo ovi su najviše radili o sjedinenju.

Digitized by Google

Dakle Rusi onoga vremena nisu bili proti zapadnoj cerkvi kad su radili da u nju dojdu, protimbe medju duhovnici nebiaše. Kad je sjedinenje zaključeno i proglašeno. Ižidor odsluži u Kievu misu u kojoj moliaše i za papu, i proglasi zaključke sbora. Sve je primljeno sa neopisivom radostju puka i duhovničtva.

Kad Ižidor došao u Moskvu, občinstvo se deržalo na stranu, jer nije znalo što misli vladar. A ovomu se na žao dalo, što su zaključci sbora proglašeni prie neg ih je on potverdio, pa ih nehtede potverditi ni zabaciti. Kod toga ostaje se i danas. Puk i duhovničtvo dugo izgledaše i očekivaše potverdu, pa kad nedošla, oni udariše raditi na svoju ruku.

U pogledu vere osobit je položaj Rusie. Ona je veru primila od iztočne cerkve u vreme kad su obe cerkve bile složne. Ona se deržala iztočne cerkve; ali njezino duhovničtvo nikada nije bilo pod uplivom patriarke carigradskoga, kako ni vladari njezini pod uplivom cara Byzanca. Ona se nije nikada formalno kao Byzanc, odcepila od zapadne cerkve, nego je Byzanc u odcepljenju sledila. Ona je tako učinila i u pogledu florentinskoga sbora.

Jer car ruski nepotverdi onaj sbor, duhovničtvu je ruskom dodijalo čekanje, pa u prosincu god. 1594. sastadoše se metropolit Kieva, Halicsa i cele Rusie; primas biškup Vladimira i Brzesca; biškup Lucka i Ostroga; biškup Polocka i Vitebska; biškup Helma i Belsa; biškup Pinska i Turova, arhimandrit Kobrina kao takov i kao odkazan biškup Pinska i Turova, svi pravoslavne cerkve, i zaključiše do godine dva izmedju sebe odpraviti k papi i prositi ga, neka uzme nje i njihovo duhovničtvo, i puk njihov u krilo zapadne cerkve, a oni prideržavaju obrede cerkve iztočne.

To je do godine i učinjeno, ter se k onim sedmim pridružiše i biškupi Premisla i Lavova.

Digitized by Google

— Papa zadovolji posve njihovoj prošnji. — Valjda duhovničtvo onih biškupah nije bilo proti katoličkom duhovničtvu kad se i samo učinilo katoličkim. — Nu rešimo stvar posve, odgovorom na sledeće pitanje: da-li je sbilja to koje duhovničtvo proti drugomu poradi vere? Nije nijedno.

Kad je papa primao verovanje i prisegu onih biškupah pravoslavnih kroz njihova dva ovlastjena poslanika, on nije zahtevao da oni zabace ni da bi jedan članak, ni da bi jednu točku svoje stare vere, nego je iskao i oni pristadoše da prigerle i one članke što ih je zapadna cerkva uvela kon što su se cerkve razstavile. Dakle zapadna cerkva nije ni najmanje proti veri koju sledi iztočna cerkva, nego derži da ova neveruje nekoje članke, koje bi po njezinu sudu imala verovati.

God. 1839. izmedju onih biškupah tri odstupiše od zapadne cerkve i povratiše se u rusku pravoslavnu. U očitovanju 3 biškupah i 1,305 duhovnikah stoji, da su oni kroz osvojenje Poljačke bili odtergnuti od majke Rusie, i podloženi rimskoj cerkvi pod imenom uniatah, i da se, povratjeni Rusii, opet utiču u krilo cerkve iztočno-pravoslavne, ter prose cara neka ih uzme pod svoju obranbu.

Znamenito: Poljaci biahu pervi narod, koj je zakonom već god. 1572. priznao slobodu duševnosti; ono 9 biškupiah pravoslavnih stupiv u zapadnu cerkvu učinilo je samo ono, što je učinilo prie 150 godinah nemalo celo rusko duhovničtvo priznav florentinski sbor; da budu Poljaci one biškupie progonili, one bi valjda prie onoga zakona bile prigerlile zapadnu cerkvu, a ne poslie onoga zakona, u podpunoj slobodi.

Kasnie su Poljaci na svoju nesreću onaj zakon ukinuli ili ga nisu deržali, a za sigurno nisu progonili uniate kako ni rimokatolike. —

Digitized by Google

Od onoga zakona do razdelenja Poljačke, Rusi od Poljakah i ovi od onih osvojivahu zemaljah i u njihovih biškupiah. I nut, one tri biškupie kao da nisu imale vremena već prie god. 1839. povratiti se u pravoslavnu cerkvu. —

Car dade onu prošnju biškupiah sv. synodu za rešenje, a synod ju usliša bez-da je zahtevao, da ono duhovničtvo zabaci ijedan članak, ijednu točku vere koju je izpovedalo i sledilo, dok je bilo u zapadnoj cerkvi, i bez-da je k onoj veri išto nova pridano, osim da se biškupie podlože sv. synodu. — Dakle ni ruska pravoslavna cerkva nije ni najmanje proti veri zapadne cerkve.

Kada dakle ta nijedna cerkva nije proti nauku svoje drugarice, kako je to da one nisu složne, da nisu po nekoj način jedna cerkva, osobito kad zapadna ne samo nedira u obrede iztočne, nego ih i štuje kao svete, ter zabranjuje iz njih prelaziti u obrede zapadne?

Iz našega nacerta dosadanjega moći je tomu pravi, jedini uzrok pogoditi: papa se mešao, i hoće, da se još meša i u svetovne posle, on hoće da ga vernici i tu slušaju; a ruski vladari derže da u jednoj zemlji nemogu dva samosvojna vladara biti, da čovek jedan nemože stajati pod dvemi vlastmi, koje mogu medju se i nesložne biti, ter jedna zahtevati što je drugoj i celu družtvu možda protivno.

Ali, misli se, onda bi sv. synod ruski bio morao od onoga duhovničtva bezuvetno zahtevati, neka se odrekne bar pape kao glave cerkve, jer drugačie on ostavlja duhovničtvo i puk pod papom i stavlja ga pod sv. synodu. Netreba ono zahtevati.

Iztočna cerkva derži se sveto načela: da svaka župa, svaka biškupia, svaka pokrajina, u svojem obsegu može uvadjati sve promene koje smatra za nuždne, na koliko one nezasecaju u uredbe cerkve obćenite, i da svatko

Digitized by Google

može slediti nauk bilo kakov, dok ga sbor obćenite cerkve neodsudi, sbor koj sam može za celu cerkvu uvadjati sve uredbe, kojim se svaki vernik mora pokoravati.

I jer nije bilo ni jednoga obćenita sbora odkada su se cerkve razstavile, a jer je od onda zapadna cerkva kod sebe uvela mnoge stvari, koje obćenit sbor nije odobrio ni odsudio: te sve stvari može, kako tko hoće, verovat ili neverovat, deržat ili nederžati, bez-da je u ijednom slučaju krivoverac: te su stvari, ti su članci, za iztočnu cerkvu samo bogoslovna, nerešena pitanja.

Napomenusmo da je florentinski sbor sbilja bio obćenit, i da je načinio zaključke, koji nisu izveršeni. — Nu sledimo to načelo iztočne cerkve. Po njemu svi Rusi, duhovnici i svetovnjaci, mogu svu dogmatiku zapadne cerkve prihvatit i slediti, dok tu dogmatiku nezabaci obćenit sbor; ali u svetovnih stvarih, i duhovnici i svetovnjaci moraju biti pod deržavnom vlastju Rusie. — Samo strast ili zloba može kazati da zapadna cerkva uz to načelo, u svojemu krugu, nije posve slobodna u Rusii.

Ali, uz ovo načelo, kada će biti kraj stotinam ruskih, i drugih sledbah, i ostalim mnogim zlim porabam u cerkvah? Tko će takov sbor skupiti i njegove zaključke izvesti? To znati spada na one, koji govore o sjedinenju cerkvah. — Jedna cerkva bez druge, i obe bez protestantah nemogu obćenit sbor složiti. Ako jedna drugu, i protestante, proglasi nekerstjanskimi, ona time nepostaje obćenitom, dok se druga i protestanti izdavaju za kerstjane. —

Digitized by Google

X.

Kad zapadna cerkva proti iztočnoj, ni ova proti onoj poradi vere neima ništa, i zapadna nedira u obrede iztočne, zašto je rusko duhovničtvo, kako kievski odbor kaže, proti duhovničtvu zapadnom? I ne samo duhovničtvo, nego i svetovnjačtva velik del. Tomu su mnogo krivi, bar povodom, Poljaci.

Rusi i Poljaci od nekada se pokažuju kao protivnici, često kao neprijatelji. I državne uredbe biahu im različne, kako i cerkvene. Mi ćemo napomenuti samo plemstva. Zna se kako je poljačko plemstvo imalo neomedjašenu moć na kmete i ostale neplemiće, i kako je narod tlačilo ter upropastilo. Ruski plemić nikada nije imao pravo „mača“ ili na život ili na smert kmeta, to bo pravo pripada samo državnoj vlasti.

Poljačko plemstvo izverglo se u pripuztvo; rusko je uvek cvetom naroda. Kada Rus neplemić u gradjanskoj službi postane državnim savetnikom, ili u vojničkoj pukovnikom, on time postaje i plemićem, ter se njegovo plemstvo pruža i na baštinike.

Službenici gradjanski, i vojnički častnici nižjih stupnjah, postaju osebno plemići, ali njihovo plemstvo neprelazi na baštinike, njihova detca neprimaju se u zavode plemićke, nego ju državna vlast uzimlje u zavode redovite i tu uzdržava i uzgojiva da mogu nasledno plemstvo zaslužiti.

Rus postaje plemićem samo kroz osebnu zaslugu u javnoj službi domovine, a ne kroz prošnje, kroz preporuke, kroz mito, kroz milost, ili kroz zasluge koje sav narod nezna i zakon takovimi nepriznaje. — Bez one zasluge njega nemože ni car učiniti plemićem, zakon bo je nad carem i ovaj ga izveršuje. —

Digitized by Google

Svaki ruski plemić dužan je osebno služiti domovini, i ako tri pokolenja nesluže, pa bilo to porad bolesti, ili poradi nesposobnosti, ili makar s kojega uzroka: ta obitelj ili taj pojedinac odmah je izbrisan izmedju plemićah, jer nije vredan u nje brojiti se, ni uživati njihova prava koja nezaslužuje. —

Uz takovo trebljenje i uz česte rate nije čudo da u neizmernu carstvu i u narodu od kojih 80 milionah samih Rusah, neima ruskih plemićah ni 250,000; a do god. 1848. u samoj n. p. berežkoj županii Ungarie od kojih 120,000 dušah, biaše više plemićah nego neplemićah. — Svaki rat pokosi na tisuće ruskih plemićah.

Rusu nije dosta da je dobio plemstvo od svojih stariih, nego i on ga mora osebno zasluživati. Dakle, kako mora ruski plemić gledati Poljake i druge koji se izdavaju za plemiće samo zato jer se zovu kako su se nekada plemići zvali, a kroz sav život samo kvare zrak i narod, i troše što su drugi pridelali?

Tu mora biti meržnje i preziranja. — Pridajmo da je Rusia god. 1722. imala oko 14 milionah stanovnikah, a Poljačka ih je imala bar toliko ako ne više. Pa što su Poljaci učinili od svoje domovine, a što Rusi od svoje! Dok je moglo, poljačko se plemstvo klalo medju se i davilo je svoj narod, a rusko je svoj narod zaklanjalo i dizalo, a izvanjske neprijatelje terlo ter domovinu razmicalo.

U 100 poljačkih pripuzah možda nisu ni dva koji kad bi mogli, i danas nebi narod tlačili kako su to radili njihovi starii prie 200 godinah, i ranie, i kasnie: uvek; a rusko plemstvo nemalo sve, radilo je o ukinutju kmetie, i provelo ga je, poljačko pako, da bi moglo, sutra bi ju uvelo.

Spomenimo da su Poljaci za svoje neodvisnosti bili u večnjem prevratu i terzanju; da

Digitized by Google

ta neprilika u susedstvu nije mogla biti ugodna vlastim preko granice; da je sama Rusia bila svojoj Poljačkoj dala najlepši ustav; da su Poljaci, kad bi bili ljudi, uz onaj ustav mogli zauzeti mesto što ga je do nedavno Praizka zauzimala; nu da su oni, dok su odahnuli, odmah ustali proti Rusii; da je ova bila to ponešto zaboravila, pa da su ju oni novim ustankom opomenuli da su uvek isti. — I danas, kad Nemačka sustavno uništuje Poljake, a Poljaci Rusie u svemu napreduju, oni itako više merze Rusiu nego Nemačku. —

Dakle kad su Poljaci tako proti Rusom, zlo je, nu nije čudo da su i Rusi proti Poljakom: meržnja je uzvratna kako i ljubav. — Seljani nezaboravljaju dobra koja su primili, a još manje zla koja su preterpili, njihovo je pamtenje čversto. — Dakle ruski seljani, bivši pod poljačkom gospodom, moraju tu gospodu merziti, ostali seljani i gradjani ravnaju se po plemstvu ruskom, i po onih bivših jadnicih seljanih.

U meržnji koju rusko duhovničtvo ima proti duhovničtvu katoličkom i više ili manje proti katolikom u obće, osim uzrokah koje navedosmo, biti će i zlobe i navisti. Poljačko duhovničtvo nekad je imalo velik upliv u narod i u javne posle; rusko je uvek bilo u ta oba pogleda preslabo. Poljačko radi da dobije opet upliv u javne posle i još ima priličan u narod; rusko kao da o tom ni nesanja, ter vidismo koliko narod derži do njega i do vere koju ono uči.

Ruski je svetovni duhovnik dosta slabo, poljački razmerno dosta dobro nadaren, pa ruski, mnogi, misli da njih oba istu službu, i jednako obnašaju, a nezna ili neće da zna da se njegov poljački drug, prie neg je duhovnikom postao, kojih 16 godinah u školah morao mučiti i učiti, a ruski da školu iznutra možda nije ni vidio.

Motreć uspomene i obstojnosti što ih nacertasmo ter one obuzimlju više ili manje sve

Digitized by Google

Ruse, nami se čini prilično razumljiva protimba i duhovničtva ruskoga naprama duhovničtvu katoličkomu. — A jer su Poljaci katolici, mnogi Rusi iz neznanja misle da su svi katolici kao i Poljaci, pa merze katolike. Neznamo da-li i kievski odbor smatra tu meržnju za pogibelnu Rusii koja sama ima što za izgubiti.

Kad odbor kaže da su Hervati, Poljaci i Česi izgubili svoju narodnu veličinu i neodvisnost, a da je Rusia, ojačivana svojim duhovničtvom, te blagodati sačuvala, odbor priznaje da su ona sva tri naroda, prie nego Rusi, bila neodvisna i velika, svakako u svoje vreme znamenitia od Rusah u svoje vreme. I jer su oni narodi i u ono vreme bili zapadne cerkve, nemože se razumiti nasecanje odbora koj izpoveda da su ta tri naroda uz katoličko duhovničtvo bila neodvisna i velika, i da su uz to isto duhovničtvo, bolje rekuć poradi njega, propala.

Ako je duhovničtvo moglo srušiti neodvisnost i veličinu naroda, ono je još lakše moglo zaprečiti da narod nepostane neodvisan i velik. — Dakle što misli kievski odbor pod onim izrazom ? Za nas su one dve medju se protivne pojave dosta jasne, ter ih razumimo ovako : duhovničtvo, kao versta najuzvišeniega učiteljstva, u svih pitanjih koja nespadaju na veru, ravna se i mora se ravnati po svetovnih oblastih.

Jer je Rusia u svoje vreme imala vladarah, i uvek pravo plemstvo : ona je s početka bila neodvisna jer nitko nije u nju dirao, ali bila je malena ; kad je morala jačjemu podleći, opet se našlo vladarah koji sa plemstvom, dadoše joj neodvisnost i veličinu. A svu pomoć koju je Rusia dobila od svojega duhovničtva, mogla bi muha na krilu odneti : od ruskoga, i od slavoserbskoga duhovničtva u Hervatskoj, neima na zemlji nemoćniega duhovničtva. Da što, ta oba duhovničtva pod zaštitom bajunete revu ; ali tko ih sluša, tko sledi njihovo revanje ?

Digitized by Google

Deli Španjolske i Francezke, prem biahu ove zemlje raztergane većma nego Rusia, sjedinili su se uz katoličko duhovničtvo prie nego Rusia koja, ako se nevaramo, ni danas nije sjedinjena, prem ju njezino duhovničtvo podupire. A da budu se ruski vladari imali boriti proti stotinam tisućah vlastelinah proti kakovim se boriše vladari onih zemaljah, i uz pripomóć, uz podporu svojega pravoslavnoga duhovničtva, Rusia bi danas stajala kako stoji n. p. Kapadocia, ako bi se u obće za Rusiu znalo.

VII.

Pokazasmo da Rusia nikada nije radila po onu Byzanca i upravo da je to sreća njezina. Dakle, prem kievski odbor kaže da Moskva nastavlja, sledi predaje Byzanca, mi to do dalnjih dokazah nemožemo verovati, jer smo sigurni da bi se i Moskvi dogodilo što se dogodilo Byzancu, kao što Moskva danas nebi bila kakova je da bude odprie sledila predaje njegove.

U naravi stvarih i odnošajah stoji da Carigrad postane ruskim, makar glavnim gradom; ali najgorje će biti po Rusiu ako on i onda ostane starim, ili postane ruskim Byzancem. — Rusia biaše plašilom, predmetom meržnje svih razumnih i poštenih europejacah, i istih Rusah.

Alexander II. učinio ju je deržavom pravice i napredka, i time joj je pribavio ljubav onih istih europejacah, bez razlike vere. Nu ako Alexander III. ostane na dosadanjoj stazi, one ljubavi malo po malo mora nestajati u Rusii i vani. —

Kievski odbor preveć deržì do duhovničtva, drugi deržе do duhovničtva premalo, i težko je, možda nemoguće naći pravu meru. Što se nas tiče, mi sudimo ovako: duhovničtvo ima neposredno i presveto zvanje da puk kroz dobar

Digitized by Google

nauk s kojim se čini učitelja slažu, oplemeni i od zla odvrati a na dobro nakrene.

U tom poslu državna vlast ima mu u svemu na ruku ići, jer ako ono to državanstvo izpuni, izkazalo joj je neizmerno dobročinstvo, dalo joj je ljude sposobne za svako dobro, voljne na sve što je uzvišeno i koristno ukupnosti državljanah, i svakomu napose.

A duhovnik uzaludu uči ako sam neradi po svojemu nauku; ako drugi, družtvo, višji razredi, i rečmi i čini uče protivno onomu nauku i to bez odgovornosti, bez straha pedepse; ako državna vlast kroz svoje uredbe narod kvari da on nemože mariti za nikoga i za ništo, nego da svatko gleda i radi samo za se. —

U pervomu slučaju narod, i zemlja, i državna vlast moraju napredovati u svakom dobru, u drugomu moraju propadati, i s vremenom propasti. Tu duhovničtvo nije krivo na koliko kao udo naroda nastoji da se one uredbe ukinu ili poprave: ono bo samo nemože sagraditi kada svi drugi razgradjuju. A duhovničtvo je krivo ako se i samo dade u onaj berlog, nedržeć se puka i svojega nauka, puka koj sam ostaje makar se svi i sve drugo promenilo. —

Kako u zapadu, tako i u Rusii biaše mužev ah i možda ih je još, koji sveserdno radiše da se za dobro narodah uzpostavi u svemu kerstjanstvu vlast pape, kao vidljive glave cerkve. Medju ove spada knez Gagarin kojega spomenusmo. On pozna nauk, i ćud, i stanje jedne i druge cerkve ter je, što znamo, najverstnii za razpravljati to pitanje.

Alexander II. stupiv na prestolje, izdade proglas u kojemu stoji i ovo: „— — — Onda još, i to je najvažnia i najprešnia naša želja, nebi-li spasonosna svetlost vere, prosvetliv duhe, okrepiv serdca, uzdržala, i više i više poboljšala javnu moralnost koja je najsigurnie jemstvo za red i za veru!“

Digitized by Google

Na to se Gagarin dade pisati o stanju i o potrebi vere, cerkve, i državne vlasti u Rusii. U razpravi: „Hoće-li Rusia katoličkom postati?“ on dojde do zaključka da ona mora to učiniti, jer drugačie da ju čeka strašan, možda pogibelan prevrat.

On umuje ovako: katolicizam je proti prevratu, a u Rusii je veliko burkanje, mnogi, za povratiti cerkvi neodvisnost od državne vlasti, rade da se uzpostavi patriarkat. Prie neg se to provede, mora biti težkih razpravljanjah koja se nemogu mirnim putem rešiti, i mora se izleći prevrat kroz koj će ruski car izgubiti i drugo nešto a ne samo komadić duhovne vlasti. — Ako-li car prizna papu, on će, istina, izgubiti onaj komadić; ali na drugoj će strani dobiti neizmerno više, jer će sa svojom velikom moćju stupiti na čelo svega kerstjanstva, itd.

I tu imamo primer kako strast može i najbistrie oko zaslepiti. Ne samo katolicizam, nego svaka vera, svaka cerkva, svatko razuman jest i mora biti proti prevratu; pak itako, tim svim u perkos, biaše i sva je prilika da će još biti kervavih prevratah, jer gde neide pravnim, tu ide nepravnim putem.

Kako misli Gagarin o moći katolicizma i njegova načelnika, tako misliše i oni koji su Isusovce uveli, i oni koji su ovim dvore vladarah otvorili ter tomu redu podučavanje mladosti povereli, i oni koji su poslie velikoga francezkoga prevrata uzpostavili svetovnu vlast pape, i Isusovce.

I nut, katolicizam, ni papa, ni njihovi štitnici, neukloniše kervave prevrate od Španjolske, od Francezke, itd. Pače, upravo u katoličkih zemljah biaše najviše prevratah, ter i istoga papu, zadnje vreme, na prestolju držaše stranjske bajunete. Dakle težko da će katolicizam u Rusii biti jačji neg je bio u ostalih zemljah.

Digitized by Google

A vladari Španjolske, Francezke, Nemačke, Austrie, u svoje vreme zauzimahu pervo mesto medju kerstjanskimi, medju katoličkimi zemljami, i braniše veru, cerkvu i papu, i bi reći, da su se te česti zasitili i oni i njihovi narodi, ter nije lahko verovati, da će se ruski vladari za njom pojagmiti.

Kad ruski vladari, za prideržati za se same sav ugled i svu moć što im kao samosvojnim vladarem pripadaju, nisu terpili ni patriarku, u svojoj zemlji, pod svojim okom, dostojanstvenika u domaćem narodu rodjena, uzgojena i podučena ter po narodnoj oblasti izabrana i po deržavnoj vlasti potverdjena, dostojanstvenika koj se ni u duhovnih stvarih neizdaje za nepogrešiva nego sebe i svoj nauk podlaže obćenitu sboru cerkve: mi neznamo na kakovu je temelju Gagarin mislio da će se ruski vladari, ako već mora biti, radje podložiti papi nego svojemu patriarki. —

I sam Gagarin izpoveda, da za cara Ivana III. u Rusii biaše sledba, u njoj i car i isti metropolit Moskve, sledba koja htede kerstjanstvo posve zabaciti pa ga židovštinom nadomjestiti, i da Ivan IV. i u prolivanju kervi svojih deržavljanah, i u svojoj razuzdanosti, i u svih zločah nalaziaše podporu duhovničtva, prem onda ruska cerkva nebiaše sapeta kako je danas. —

Kad je tomu tako i po priznanju istoga Gagarina, doista i danas i u buduće ruski car može dati izabrati ili poslušna si učiniti domaćega patriarku i duhovničtvo, koje patriarki je izravno podloženo, on to sve može učiniti sa ljudi koji su pod njegovom svetovnom vlastju, lakše nego sa papom kojega nemože nigde i u ničemu pograbiti ni na odgovornost pozvati. —

Težkoćah koje napomenusmo proti njegovoj težnji, uvidio je i isti Gagarin; ali on derži da se dadu i da se budu svladati takojer u Rusii. On počima svoju razpravu sa rečmi Tertuliana:

Digitized by Google

„cari nemogu biti kerstjani jer su cari“, t. j. jer neće da se tudjoj oblasti podlože. —

Ali on se oslanja na primer Konstantina I. koj prem car, itako se podložio kerstjanskoj veri i cerkvi, i nada se, da će onaj primer morat slediti takojer ruski car. Čini nam se, da je tu plemeniti Gagarin na krivu putu.

Mi neverujemo, nu neka bude da će ruski car slediti Konstantina I. Ali Gagarin može znati, da je Konstantin I. živio i umrao kao poganin, i da je kerstjansku veru izlično primio samo, jer ju je smatrao prikladnim orudjem politike. — Onakovih kerstjanskih vladarah, i kerstjanah, i poslie Konstantina I. biaše premnogo, i mi nerazumimo što bi cerkva dobila u Konstantinu I.

XII.

Knez Gagarin predvidi već god. 1856. u Rusii prevrat, ako ova zemlja neprizna papu. Učinila ona to, neučinila, nju čeka prevrat, pače nju čekaju tri prevrata, i samo je pitanje budu-li se mirnim putem, ili kervju izvesti, i kakovo će lice Rusii dati. — Alexander II. ukinutjem kmetie izveo je najvećji prevrat, za koj se zna u narodih. Ali onaj sveti prevrat otvorio je vrata novim prevratom.

Zapad je prevalio prevrate verski i politički : u njemu težko da će biti rata ili prevrata poradi vere ili poradi političke slobode, nego samo poradi vladavinah, dynastiah, osvajanja, i poradi socialnih odnošajah, ter su u ovom prevratu i ona dva nekako, u posledicah uključena. — A Rusia ima provesti i verski, i politički, i socialni prevrat, i sva tri može mirnim putem obaviti.

Ali ona se nemože na taj ni jedan prevrat ni na ikoju zamašnu reformu dati dok neuredi odnošaje susedstva, dok se izvana neosigura. — A sva tri njezina prevrata primiču se. Dok mi-

Digitized by Google

lioni Rusah mogu ići u škole, u zanate, u oberte, u tergovanje, dok mogu lakše sa drugimi ljudi obćiti, dok mogu spise čitati: eto u Rusii onog istoga stanja duhovah sutra, koje se u zapadu jučer pokazalo.

Jer i njih će se, bez-da možda opaze svaki put, uhvatiti nazorah koje čuju od drugih, i čitati će ne samo bibliu nego i druge stvari koje im u ruke dojdu, a u tih će biti svašta, pa eto prosudjivanja i nezadovoljstva koje u prigodi mora iz serdca u reči i u čine provaliti, ako se nezadovoljstvo s dobra po mogućnosti neublaži. —

Sutajev kaže, da je car dobar, ali da su činovnici zli. Što će biti ako taj muž sam opazi, ili mu tko drugi kaže, da car postavlja činovnike, i da pravi gospodar pazi na svoje sluge, ter ih u redu derži. Ili će sam Sutajev to uvideti, ili će od koga drugoga čuti. Danas je na desetke milionah Rusah koji ravno nekažu, nu ćute i misle kako i Sutajev.

Rusi nemogu do svojega vladara deržati više nego nekada Francezi deržaše do svojega. Ovi bo verovaše da njihov kralj od boga ima i milost da može ljude od bolestih lečiti. — S vremenom je nestalo one vere, i ima znakah da i u Rusii slična vera propada. —

Kada Rusom dodijaju obstojeći odnošaji verski, politički i družtveni, oni će raditi, da ih drugimi nadomeste, i ako se nebude dalo s dobra, oni će silu upotrebiti uprav onako, kako su zapadni narodi učinili. Bude-li sbilja na ovo doći, ili će se zameršaji mirnim putem rešiti? To stoji samo od vremena i od deržavničke mudrosti kakova se za Alexandra III. još nije pokazala.

Gagarin kaže, da ruska cerkva, stegnuta kako jest, nemože ukinuti onu herpu sledbah. Nu obe cerkve složne, ni dva carstva, iztočno i zapadno, nemogoše ukinuti. Židove, ni sledbe

Digitized by Google

n. p. Nestorievacah, Eutikievacah, kojih je i danas na milione, zapadna cerkva nije mogla i nemože ukinuti sledbu protestantah, slobodnezidare, slobodne mislitelje, itd.

U XVII. veku, Sabataj-Sevi izdade se u Turskoj za mesiu Židovah. Oko njega skupila se herpa Židovah, pa dojde do kervi. Oblasti svladaše ustanak i ustalce metnuše pod sablju. Ovde oni, za uteći smerti, primiše muhamedovštinu. Njihova pokolenja danas je na tisuće u Solunu i u Trapezuntu. Ovi Židovi-muhamedovci javno obderžavaju sve pripise muhamedovštine, a žene se medju se, i potajno, u kućah derže se posve židovštine. Što će im Turci, prem to sve znadu?

U Rusii je još težje, pa makar sutra priznala papu. Jer ljudi različnih sledbah, javno će slušati cerkvu na koliko budu morali, kako ju i danas slušaju; a u potaji medju se, oni će učit i verovati što im se svidi, bez obzira na papu i na njegov nauk.

Po njihovu bo osvedočenju ni sama zapadna, ni sa a iztočna, ni sama protestantička cerkva nije nepogrešiva, nego bi sve tri u sboru imale odobriti pravu, i odsuditi krivu veru. Samo takovu zaključku oni bi se pokorili. A papu nije onakov sbor nepogrešivim proglasio, i nije se onakovu sboru naskoro nadati.

Ni u Rusii neostaje druga nego dopuštiti neka se sve sledbe medju se slobodno nadmudrivaju, pa kada se prokrešu, koje nisu za život propasti će same od sebe kako je toliko drugih propalo, a koje su za život, pravo je da živu, samo neka u druge sledbe, ni u zakone deržave nediraju. Ali Rusia, u današnjih obstojnostih, nemože tu slobodu dopuštiti, jer mora i na izvanjske odnošaje paziti. —

Gagarin jadikuje, da je ruska cerkva zaostala u bogoslovju, koje da prima sama od protestantah. U istinu, žalostno je da desetki

Digitized by Google

milionah Rusah onako žedjaju poznati i da „traže istinu, pravoga boga, pravu veru, i spas“, jer ih njihova cerkva nije to naučila ili jer ju oni neslušaju; a još bi možda gorje bilo kad oni nebi marili ono poznati, kao što mnogi u zapadnoj cerkvi nemare. —

On dobro zna, da u ruskih samostanih ima i bogoslovja. A svetovno duhovničtvo razmerno je slabo platjeno; za onakovu nadarbinu otvorenii i imućnii mladići nedadu se na mnoge godine u školu; pa makar se bogoslovje izuče s najboljim uspehom, oni dok odu u duhovno pastirstvo moraju bogoslovja zaboraviti a kamo da u njem napreduju.

Jer, živuć većinom u pustinji i nemoguć se razgovarati osim sa seljani, živuć u obitelji, oni često neimaju odkuda kupiti si dobru knjigu ni drugi spis, i obterpanim drugimi posli života, nedotiče im vremena za čitati ni za razmišljati.

Kod protestantah je dogma da svatko mora bibliu koja je jedini izvor vere, čitati, i da ju kroz milost božju svatko pravo razumi. Tu ili je bogoslovac svatko, ili nije nitko: tu o sustavnu bogoslovju nemože govora biti. Nauk zapadne cerkve na nje nespada; nu oni napadaju nju i njega, i u tom je njihovo bogoslovje.

Iztočnoj cerkvi u ono što sa zapadnom veruje, nitko nedira; ono su starinski otci i učitelji podpuno obradili; odkada su se cerkve razstavile, iztočna nije ni za stopu napred išla; nje se netiče što je zapadna, što-li protestantička kod sebe uvela; ona nepriznaje van, što obćenit sbor odredi, a takova nije, i nezna se kada će biti. Dakle ni ta cerkva nemože imati podpuno bogoslovje, i dok je dosadanje ćudi, ako se i sjedini sa zapadnom, ona će i u bogoslovju stajati kako danas stoji. —

Digitized by Google

Sama zapadna cerkva može i mora bogoslovje imati, jer ona sama ima razlagati, zašto je išla dalje od iztočne, zašto su protestanti išli dalje od nje i proti njoj, i zašto je uvela uredbe u kojih se one dve s njome neslažu. Za svu prošlost ona lahko može svaki svoj korak opravdati; a pitanje je da-li i za sadanjost i za budućnost.

Za uzmoći boriti se proti herpi razuzdanih vlastelinah, ona je morala svoje svetovno duhovničtvo posve neodvisnim i od obitelji učiniti, t j. celibat uvesti; morala je uvadjati množinu koludrah, i za borbu, i za knjigu, i za izkerčit ili izsušiti, pa plodnom učiniti zemlju; morala je izobćenje protegnuti i na gradjanske čine, koji pod-a-nj nespadaju; itd. itd. Nu nije dokazano, da su te i slične uredbe nuždne ili koristne i danas gde je nestalo one borbe i okolnostih onih u kojih su uredbe uvedene.

Kaže se, da ona nemože svoj nauk menjati, jer je svet i nedvojbeno istinit. Nikad u bolje, i nedaj bože da počme menjati nauk u stvari; ali način, i obseg, i posveta podučavanja, mogla bi se prilagoditi stanju vernikah i okolnostim. Dok bude ljudih, oni će trebati hrane, odetje i morala. Te su istine nedvojbene i svete. Sverha je cerkve glavna: dizati moral koj ljude na ovom svetu čini srećne, i u budućem otvara im vrata sreće.

Ali po dobah, po različnu stanju zdravlja i živlenja, po godišbinah, itd. ljudi treba u u stvari jednu, a u ostalom različnu hranu itd. Svako jilo može se na više načinah pripraviti, i mora se zajisti, ako se način pripravljanja nemenja. — Dakle, što znamenuje na odrasle ljude odetju detce navlačiti, ili ljude više ili manje prosvetljene danas učiti onako kako ih se moralo učiti n. p. u X. veku?

Digitized by Google

Doista, Newton, kad se učio čitat, pisat i računati, znao je manje od svojeg učitelja i morao mu je vjerovati da je jedno znamenje a, drugo b, itd., ovo znamenje 1, ono 2. itd. Da nebude verovao, on se nebi bio mogao ono ni jedno naučiti, i bez dvojbe, on je svojemu pervomu učitelju do smerti bio zahvalan, jer je od njega dobio temelj za dalnje napredovanje, pa da se nebude u višjih školah usaveršavao, on bi se i u malenkostih bio deržao nauka, što ga je dobio od pervog učitelja.

S vremenom je Newton nadkrilio onog učitelja. Da bude mu ovaj i onda neprekidno bajao, da je ovaj znak a, itd., ova brojka 1, itd., da ih treba ovako pisati, 'da se x mora na ovo ili na ono mesto stavljati, itd., da bude Newtona i sada deržao za svojega učenika: doista bi onaj učitelj Newtonu bio postao nepriličnim, upravo merzkim čovekom.

Svi su ljudi više ili manje u moralu učenici cerkve, i neuki kada dolaze u njezinu školu. I taj učitelj mora služiti se najlakšim i najuspešniim načinom predavanja, mora svoj nauk prilagodjivat shvatjanju učenikah, a oni mu moraju verovati. Nekoji učenici ostaju do smerti u toj školi, nekoji dalje idu, i možda se nauče više neg zna njihov pervi učitelj.

Ovaj je učitelj postavio veru, čversti temelj za razvijanje morala, pa je i njemu kako i Newtonovu i svakom drugom učitelju kojega učenici usaveršuju se izvan njegove škole. — Svi učitelji imaju se veseliti napredku svojih učenikah, i koliko mogu, raditi o njemu.

U obih cerkvah vidi se što biva gde bogoslovci, u obće duhovnici, svoje današnje, i bivše pa napredovavše učenike uvek isto i istim načinom podučavaju; gde svoj nauk nezačinjaju, neosladjuju, nepodupiru različnimi razlozi, dokazi, sredstvi i posvetami što ih znanosti pružaju; gde svojim načinom živlenja, tražeć samo

Digitized by Google

dobra ovoga života drugim preporučuju dobra budućega života, najsjajnie dokažuju da ni sami neveruju što druge uče; gde se nad njihovim naukom i načinom podučavanja često i seljani sablaznjuju: gde, kao slavoserbski, svoju cerkvu i njezina načelnika predstavljaju kako nekada Tyfon nije bio predstavljan.

Sledeć načelo što ga u pervom nacertu izpovedismo, mi po mogućnosti ocenismo tri jubilea, verska ravno, nu koja zasižu i u javne posle narodah. Mi to učinismo jer ima ljudih koji govore da kane druge na svoju veru dobiti, i ima ih koji se toga boje. Ovi neimaju ni pojam o veri, oni ga možda imaju, ali neznadu da vera samo živa, samo dobrimi deli izražena i pratjena, može ljude osvajati. Tako ih je nekada kerstjanska osvajala i osvojila. Danas je, više ili manje, nestalo onoga života i pratnje one.

Na pervi pogled čini se, da su tomu krivi sami duhovnici, a oni su sbilja krivi najmanje. Jer više krivnje pada na one, koji duhovnike slabo, nepodpuno, ili naopako uzgojivaju i podučavaju, a najviše krivnje pada na one, koji duhovnike namestjaju pa ih nenadziru i polag njihovih zaslugah nepromiču, a polag njihovih pogrešakah nepedepsavaju. —

Dok tako biva u duhovničtvu i u njegovu okolišu, dok taj celokupan sustav vlada, ni jedna cerkva nemari se nadati ni bojati, da će ona drugu ili nju druga pozobati, a svaka bi morala osbiljno paziti na stanje duhovah i na pojavljivanja što se uvek pokažuju prie težke oluje, kroz koju najviše terpe cerkva i duhovničtvo. Deržati se vere, naroda, i napredka, jedino je sigurno utočište proti onoj pogibeli. Netražilo se to utočište prekasno.

Digitized by Google

TISAK SCHOLZ I KRALJA ZAGREB.

17. VII. 1930
Digitized by Google

Digitized by Google

5302

3186276389

Digitized by Google